

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Olika men lika

Empirisk studie om alla barns lika värde i förskolan
- med fokus på funktionsnedsättning

Namn Fredrika Blomberg och Lisa Jansdotter
Program Förskolläraryrket

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Kurs: LÖXA1G
Nivå: Grundnivå
Termin/år: VT/2014
Handledare: Arja Kostainen
Examinator: Monica Haraldsson-Sträng
Kod: VT14-2920-066

Nyckelord: allas lika värde, olikhet, förskola, värdegrund, barn i behov av stöd, funktionsnedsättning

Abstract

Problem och syfte

Syftet med denna studie har varit att undersöka vad pedagoger har för förhållningssätt angående allas lika värde. Tre olika förskolor medverkade i vår studie, där flertalet pedagoger intervjuades. Pedagogerna blev dessutom observerade för att ta reda på hur olikheter kunde tas tillvara. Fokusområdet är funktionsnedsättning och barn i behov av stöd.

Material och metod

De kvalitativa intervjuerna som gjordes transkriberades och observationerna sammanfattades. Dessa analyserades utifrån samband och teoretisk forskning. Observationerna gjordes för att testa tillförlitligheten i intervjuerna. För att kunna få ett utvidgat perspektiv av begreppet allas lika värde användes styrdokument och tidigare forskning.

Teori och analys

Den teori som använts för att analysera materialet av resultat är normkritisk pedagogik, sociokulturella perspektivet och Cripteorin. Utifrån dessa har det dragits paralleller till resultaten. Dessutom har teorin bidragit till att resultatet blivit meningsfullt och gett oss nya perspektiv och tankar.

Resultaten

Det viktigaste som studien har lett fram till är att pedagoger behöver ha en medvetenhet och vara självkritiska för att uppnå barns lika värde i förskolan. Pedagogernas syn på olikhet vidgas och diskuteras för att kunna ta andras perspektiv, vilket gör att föreställningar om barns olikhet inte skall leda till exkludering och särskiljning.

Förord

Fredrika

Under hela min utbildning som barnskötare, men också som blivande förskollärare har jag varit intresserad av barn som är i behov av stöd. Sedan två år tillbaka arbetar jag extra som stödassistent, vilket har lett till mitt intresse för barn som är i behov av stöd vuxit. Det är väldigt betydelsefullt för mig att få hjälpa barn som befinner sig i svårigheter, men också som är i behov av stöd av olika slag eller som helt enkelt behöver mig som stöd. Jag anser att alla barn har lika värde och jag älskar att arbeta med barn och människor, samt utveckla deras livslånga lärande.

Lisa

Ända sen jag var liten har jag haft individer i behov av stöd runtom mig. Min mamma arbetar på ett gruppboende för intellektuella funktionsnedsättningar och jag har alltid varit där och hälsat på. När jag sedan blev äldre var jag ledsagare åt en tjej för att ge henne en meningsfull fritid. Där väcktes mitt intresse på riktigt. Sen dess har jag dragit mig till just barn i behov av stöd, arbetat på korttidshem och även gruppboende för autism. Jag älskar att arbeta med människor och vill fortsätta med detta.

Gemensamt

När vi började en gemensam kurs tillsammans under vår utbildning som förskollärare började vi samtala mycket med varandra. Detta ledde till att vi uppmärksammade att vi hade ett gemensamt intresse för barn som är i behov av stöd, men också om olika jämlikhetsfrågor.

Vi vill särskilt tacka vår handledare Arja Kostianen för att ha hjälpt oss med vårt examensarbete, utan ditt stöd skulle uppsatsen inte blivit så bra som den är idag. Dessutom vill vi även särskilt tacka de förskoleverksamheter och avdelningar med fantastiska barn och pedagoger som hade viljan att vara med i vår genomförda studie. Utan ert stöd, engagemang och hjälp skulle vår studie inte kunna genomföras!

Lisa Jansdotter och Fredrika Blomberg
Göteborg 2014-06-05

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
2	Bakgrund	2
2.1	Begreppsförklaringar	3
2.2	Styrdokument	3
2.2.1	Läroplanen om allas lika värde	3
2.2.2	Skollagen om allas lika värde	4
2.2.3	Barnkonventionen om allas lika värde	4
2.3	Syfte och problemformulering	4
3	Tidigare forskning	5
3.1	Historisk överblick	5
3.1.1	Folketro	5
3.1.2	Religion	5
3.1.3	Utbildning	6
3.2	Allas lika värde	6
3.3	Olikhet	7
3.4	Hur kan kategorisering påverka barns lika värde?	8
4	Teoretisk anknytning	8
4.1	Sociokulturella perspektivet	8
4.2	Cripteori	8
4.3	Normkritisk pedagogik	9
5	Metod	9
5.1	Ansats	9
5.2	Val av undersökningsmetod	10
5.2.1	Observationer	10
5.2.2	Intervju	11
5.2.3	Provintervju	11
5.3	Urval	12
5.4	Genomförande	12
5.5	Bearbetning och analys	12
5.5.1	Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet	12
5.5.2	Utvärdering av studien	13
5.6	Etik	13
5.6.1	Informerat samtycke	13
5.6.2	Konfidentialitet	14
5.6.3	Nyttjandekravet	14
5.7	Forskarens roll	14
6	Resultat och analys	15
6.1	Positiv inställning till olikheter	15
6.2	“Vi försöker att vara så åldersneutrala som möjligt”	16
6.3	Den könsneutrala förskolan	17
6.4	Behövs det redskap för att arbeta med olikheter?	18
6.5	Värdegrunden i förskolan	19
6.6	“Träffa förskolor som har många invandrabarn”	20
6.7	Tecken som stöd i förskolan	21
6.8	En skola för alla	22

7	Slutdiskussion	23
7.1	Normkritisk diskussion	23
7.2	Lika värde med olika etnicitet	24
7.3	Olikheter och funktionsnedsättningar	25
7.4	Slutligen	26
8	Referenser	27
9	Bilagor	31

1 Inledning

Detta arbete handlar om alla barns lika värde i förskolan. Förskolan har enligt Skolverket (2010) i uppgift är att ta tillvara på den naturliga variationen av olikhet hos barn. Williams, Sheridan och Pramling (2000) hävdar att åldersblandade barngrupper kan vara ett naturligt sätt att ta tillvara på de olikheter och variationer som en barngrupp har. Därmed kan lärandet hos barnen utföras på en mängd olika sätt, till exempel genom olika strukturer och former. Det lärandet som utvecklas hos barnen leder till att olikheter ses som en tillgång och resurs.

Vår gemensamma tanke att alla barn är olika, men har lika värde oavsett de olikheter som kan finnas i en barngrupp. I tidigare åldrar blev vi själva stämplade och samtidigt stigmatiserade som det tysta respektive aktiva barnet. Vi vill därför med denna studie se bortom de stigmatiserade begrepp som barnen kan möta i sin vardag. Vi hoppas också att studien ska uppmärksamma att de olikheter som kan finnas i en barngrupp, bidrar till barnens utveckling av empati och respekt för alla människor.

Grunden till varför vi har genomfört denna empiriska studie är att vi båda har tidigare erfarenheter av barn med funktionsnedsättning. Detta gemensamma intresse har gett oss kunskapar inom ämnet, men vi ville fördjupa oss ännu mer inför vår kommande yrkesroll som förskollärare och lärare i förskoleklass. Vi hoppas att denna studie kommer bidra till en ökad förståelse för barn i behov av stöd och att andra pedagoger skall se alla barn som en resurs.

De tre förskoleverksamheterna som vi valt att använda oss utav i vår studie finns i närheten av Göteborg. Vi ville undersöka hur olika verksamheter kan synliggöra alla barns lika värde i förskolan. När studien genomfördes så var vi medvetna om att pedagogers attityder inte går att observeras. Genom att observera pedagogers handlande ansåg vi kunna få en inblick i deras förhållningssätt. Med hjälp av intervjuerna kunde vi jämföra om svaren stämde överens med observationerna.

Bakgrunden till vår studie är det som inleder denna studie. Den innefattar hur det ser ut för barn med funktionsnedsättning i Sverige idag och varför det är viktigt att ta upp allas lika värde i förskolan. Därefter följer begreppsförklaringar och sedan hur olika styrdokument behandlar barns lika värde. Vi fortsätter med tidigare forskning som innehåller en historisk överblick på funktionsnedsättning, även allas lika värde och olikhet som begrepp. Därefter presenteras teoretisk anknytning och innan resultaten redovisas kommer även en redogörelse för hur vi har gått tillväga för att nå dessa. Till slut kommer vår diskussion samt bilagor med intervjufrågor, observationsplanering och blankett till vårdnadshavare samt pedagoger.

Alla namn i studien är fingerade för att styrka etiken. Pedagogerna som vi har intervjuat och observerat är både barnskötare och förskollärare, men vi har valt att kalla dem för pedagogerna. Barnen benämns med kodbokstäver. Eftersom detta inte är en komparativ studie är det oväsentligt att dra paralleller mellan verksamhet med pedagog och även med hans utbildning. Dessutom används pronomenet hen för att vi anser att det är oviktigt vilket kön de har.

2 Bakgrund

International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) är en klassifikation publicerad av World Health Organization (WHO, 2001). Socialstyrelsen (2003) har skapat en svensk version översatt till Internationell klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa. WHO (2001) framhäver att ICF används som en gemensam ram för att förklara olika funktionsnedsättningar och funktionstillstånd. Detta ramverk finns för att kunna jämföra hur enskilda individer med varierande funktion blir påverkade av olika förhållanden. ICF vill också undvika idén om en medicinsk eller biologisk begreppsbyggnad av dysfunktion, vilket gör det möjligt att se hur miljön och andra faktorer påverkar hur en individ skall analyseras och registreras.

Lindblad (2006) menar att föräldrar till barn med funktionsnedsättning lägger ner mycket tid och arbete för att kunna ge sitt barn ett dugligt liv. Detta arbete beskrivs ofta som föräldrarnas kamp. Det handlar om att föräldrarna dels känner ett behov av att inta försvarsposition när det gäller deras och sitt barns värde. De måste även kämpa för att få det stöd som de har rätt till enligt Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (SFS 1993:387). Bristen på professionellt stöd genererar ilska och mistrogenhet. Föräldrarna upplever att andra värderar deras barn på ett annat sätt än friska barn. Alltså blir barnet värderat utifrån sin funktion istället för som person. Denna nedvärdering är en annan rädsla som föräldrarna måste ta upp kamp emot och våga konfrontera.

Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer (2008) påpekar att vi människor är vana att dela in varandra i grupper. Det kan vara etnicitet, kön, funktionsnedsättning eller utifrån vad någon arbetar med. Det finns dock fördomar mot de grupperna som bryter mot normen. Det kan vara något någon har läst eller sett på film som är upphov till fördomarna. Det kan också vara bristen på egen upplevd erfarenhet som är anledningen till fördomarna.

Jensen (2011) framhäver att inom undervisningen är både barn och pedagoger socialt konstruerade av handlingar och dialoger. Där är positionsbegreppet centralt för att synliggöra maktrelationer. Positioner kan därför visa hur barn till exempel uppfattar lärandeprocessen. Däremot kan positioneringar leda till att barn intar en position som är varande. Jensen (2011) menar att den varande positioneringen kan hindra deras möjligheter till att utvecklas. Pedagoger har definitionsmyndighet, genom att kategorisera barn och elever. När barnen blir kategoriserade så blir de även positionerade. Detta äventyrar både förskolans demokrati och barns identitetsskapande.

Vår åsikt är att dagens samhälle har många fördomar och negativa föreställningar om just barn med funktionsnedsättning och barn i behov av stöd. Våra föreställningar bekräftades när vi sökte på "funktionsnedsättning" på Diskrimineringsombudsmannens webbplats (DO, u.å.). De dokumenterade diskrimineringarna innehåller alltifrån ett barn som nekades plats på förskola till exkludering från arbetsplats på grund av funktionsnedsättning. TT Nyhetsbyrå (2009) publicerade inom ämnet diskriminering en nyhet, om Mio 5 år som blev nekad att åka med spårvagnen på grund av sin rullstol. 1979 infördes en lag om handikappanpassad kollektivtrafik men enligt Göteborgskooperativet Independent Living (GIL, u.å.) är kollektivtrafiken fortfarande otillgänglig. Eftersom dessa diskrimineringar finns så anser vi att det är viktigt att arbeta med allas lika värde i förskolan, för att motarbeta fördomar och normer. Dessutom upplever vi att vår förskolläroinriktad utbildning mest har gett oss en överblick av

specialpedagogik och funktionsnedsättning och på grund av vår framtida yrkesroll känner vi ett behov av djupare kunskap och förståelse inom ämnet.

2.1 Begreppsförklaringar

I följande text synliggörs viktiga huvudbegrepp som används i denna empiriska studie. Genom att synliggöra dessa begrepp skapas en lättare förståelse till varför denna studie är genomförd.

Allas lika värde: Nationalencyklopedin (NE, 2014) påvisar begreppet *jämlikhet* som allas lika värde. *Jämlikhet* är svår att omsätta i praktiken då det finns flera olika system. I socialismens *jämlikhet* menas allas lika möjligheter medan i liberalismen handlar det snarare om rätt till fri utveckling.

Exkludering: Svenska Akademiens ordlista (SAOL, u.å) beskriver begreppet exkludera som att utesluta något eller någon.

Funktionsnedsättning/funktionshinder: Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer (2008) och även NE (2014) förklarar att en *funktionsnedsättning* kan innebära nedsatt syn, hörsel, rörelseförmåga eller någon intellektuell funktionsnedsättning. *Funktionshinder* däremot är begränsningar på grund av funktionsnedsättning. Dessa hinder skapas på grund av otillgänglighet och är alltså en faktor i samspel med omvärlden.

Inkludering: Enligt Svenska Akademiens ordlista (SAOL, u.å) betyder detta begrepp att inberäkna och inbegripa något eller någon.

Olikhet: Svenska Akademiens ordlista (SAOL, u.å) definierar begreppet *olikhet* som något eller någon som är avvikande eller annorlunda.

Positionering: Utifrån Svenska Akademiens ordlista (SAOL, u.å) beskrivs begreppet position som ställning, läge eller ståndpunkt. Jensen (2011) menar att positionsbegreppet behövs för att kunna hitta maktrelationerna i en grupp. En position är en plats som barnen blir tilldelade i läroprocessen, till exempel underläge eller överläge.

2.2 Styrdokument

2.2.1 Läroplanen om allas lika värde

I läroplanen för förskolan (Skolverket, 2010) framhävs det att förskolan ska sträva efter att stödja barnen i deras utveckling till att bli demokratiska medborgare. Barnen ska uppmärksammas på allas lika värde och deras medkänsla och empati för andra människor ska uppmuntras. Detta innefattar också att pedagogerna ska uppmuntra barnen att respektera olikhet. Barnens egna tankar och åsikter ska få utrymme och möjlighet till reflektion. Förskolans värdegrund handlar även om okränkbarhet vilket innebär att inget barn ska bli diskriminerat på något sätt. Resurser till förskolan kan inte fördelas lika då verksamheterna ser olika ut. Barn har olika behov och förutsättningar vilka ska respekteras. Därför måste verksamheten anpassas efter barngruppen. Barnen ska trivas och omsorg, lärande samt lek ska bilda en helhet.

2.2.2 Skollagen om allas lika värde

Göransson, Slorach, Flemström och del Sante menar att alla skall ha tillgång till utbildning och det skall vara lika för alla (2011). I Diskrimineringslagen finns det reglement som har avsikten att hindra diskriminering och även att utbildningsområdets möjligheter och rättigheter följs. Med detta menas att ingen ska bli diskriminerad oavsett kön, könsöverskridande identitet eller andra uttryck såsom etnisk tillhörighet, funktionsnedsättning eller sexuell läggning.

Skollagen syftar till alla skolreformer och är ett regelverk för hur både förskoleverksamhet, men också inom skolväsendet. Utbildningens syfte inom skolväsendet är enligt Skollagen (SFS 2010:800) att alla barn och elever ska få utveckla och tillägna sig kunskaper och värden. Utbildningen skall främja alla barn och elevers utveckling och lärande, även lusten till det livslånga lärandet. Den skall även föra vidare och sammanbinda respekten för de mänskliga rättigheterna samt de demokratiska och grundläggande värderingar som det samhället som vi lever i vilar på. Det ska tas hänsyn i utbildningen till både elevers och barns olika behov. Stödåtgärder och stimulans skall ges till alla barn och elever på grund av utvecklingen ska vara så långt som möjligt.

De grundläggande demokratiska värderingarna och de mänskliga rättigheterna skall vara utformande och överensstamma med utbildningen. Människolivets okränkbarhet, friheten och integriteten hos individer, allas lika värde hos människorna, den jämställdhet och solidariteten som finns hos och mellan människorna. Alla som verkar inom utbildningssektorn ska bidra till att det mänskliga rättigheterna följs och även motverka aktivt mot alla typer av behandling som kan vara kränkande. (SFS: 2010)

2.2.3 Barnkonventionen om allas lika värde

Enligt UNICEF (2009) finns fyra grundprinciper som genomsyrar hela barnkonventionen. Barns lika värde och att de har samma rättigheter är en av dem. De andra tre handlar om att utgå ifrån barns bästa, deras rätt till liv och utveckling samt rätten att kunna uttrycka sina åsikter och bli bemötta med respekt. Vidare i konventionen uttrycks barns rätt till utbildning och att denna skall vara tillgänglig för alla. Artikel 23 riktar sig specifikt till barn med funktionsnedsättning och menar att de har rätt till ett liv av värdighet. De ska också ha möjlighet att delta aktivt i samhället.

2.3 Syfte och problemformulering

Studiens övergripande syfte är att undersöka hur pedagoger förhåller sig till alla barns lika värde och hur det kommer till uttryck i förskolans verksamhet. Detta innebär bland annat att ta reda på om barngruppens olikheter kan ses som en resurs och i så fall på vilket sätt pedagogerna gör detta. En typ av olikhet skulle då kunna anses vara en funktionsnedsättning, därför kommer det begreppet undersökas extra utifrån allas lika värde.

Frågeställningar:

På vilket sätt kan barngruppens olikheter tas tillvara så att alla barns lika värde genomsyrar verksamheten?

Hur kan man undvika att barn med funktionsnedsättningar exkluderas i förskolan?

3 Tidigare forskning

Tidigare forskning innefattar en historisk överblick av funktionsnedsättning utifrån folketro, religion och utbildningsperspektiv. Dessutom finns en översikt av tidigare forskning ifrån begreppen allas lika värde och olikhet. Slutligen tidigare forskning om maktstrukturer och positionering.

3.1 Historisk överblick

Jakobsson och Nilsson (2011) menar att det funnits många termer för att förklara begreppet funktionsnedsättning. Förr användes bland annat *efterbliven* och *sinnesslö*. Förhammar (2004) menar att det historiska perspektivet förstås som ett instrument för att beteckna och redogöra situationen för de som har funktionsnedsättning. Däremot har begreppet handikapp ersatts av ordet funktionshinder på grund av att det är mer samlat och beskrivande. Detta kan synliggöras historiskt i två faser, den ena innefattar utvecklingen från trubbiga beteckningar till mer specifika begrepp. Den andra fasen bygger på en bakgrund om kvantitativa variabler som har lett till ett mer relaterande begrepp som är anpassat till situationen.

3.1.1 Folktro

Olsson (2011) framhäver att barn med funktionsnedsättningar som fanns i sägner från förr uttalades som ovanliga och avvikande. Det var främst deras beteende och utseende som låg grund för detta. Dessa barn betraktades som fula, missbildade och sena i utvecklingen. Tillhagen (1983) liksom Olsson menar att sägnerna, främst bortbytingsägnerna, kunde användas som en typ av förklaring till varför barn föddes med utvecklingsstörningar eller andra skador. Dessa utvecklingsstörningar tolkades vanligtvis som "idioti", "mongolism" med mera. Istället för att modern skulle ta på sig skulden blev det ett övernaturligt väsen som hade bytt ut barnet. Föräldrarna, oftast fadern lämnade barnet någonstans ute i hopp om att få tillbaka "sitt rätta barn". En annan tro var den så kallade lytestron, precis som sägnerna användes den som en förklaring till funktionsnedsättning. Olsson (2011) förklarar att lytestron bar på föreställningar om att modern blivit skrämmd eller dylikt under graviditeten. Om modern blivit skrämmd av ett djur ansågs barnet kunna få ett "djurlyte". Ordet lyte är fornnordiskt och kan vara allt ifrån ett födelsemärke till större synliga avvikelser. Eftersom inga andra kunskaper fanns inom ämnet kunde till och med läkare använda denna förklaring. Vid slutet av 1600-talet var den dock inte accepterad av läkare och andra lärda.

3.1.2 Religion

Ahlberg (2001) påpekar att förhållningssättet till det som är avvikande respektive normalt har förändrats genom årtionden och är till stor del på grund av den kulturella och traditionella samhällspolitikern som vi har. Den magiska modellen beskriver Ahlberg (2001) skillnader och det avvikande hos människan. Dessa skillnader och det avvikande förstås som något Gud eller "makten" har skapat, medan det avvikande är skapat av häxkrafter. Moraliska modellen tar sin utgångspunkt att strävan efter att människans villkor skall förbättras. Med detta menar

Ahlberg (2001) att avvikelse ses som att individen inte gör sitt bästa. Däremot redogörs den medicinska modellen som att människan är en biologisk varelse och ställningen av diagnoser är betydelsefull och är betonad. Dock baseras den intellektuella modellen på åtskillnaden i den psykometriska traditionen att människor skall intelligensmätas och begåvningsstestas.

3.1.3 Utbildning

I skolans värld har man tidigare valt att plocka ur barn i behov av stöd då de ansåg påverka barnen med "normalt intellekt" negativt. Hjørne och Säljö (2008) framhäver att i början av 1900-talet infördes nya institutionella strategier för att hantera olikhet. Det skapades tester och med hjälp av dessa kunde de "avvikande" stängas ute ur skolan med argument som att barnet saknade begåvning. Skalan betecknades med kategorier som "idiot" (IQ under 20), "psykisk efterbliven", "sinnesslö", "dum". En IQ-nivå under 40 gjorde att barnen inte erbjöds undervisning alls, låg nivån däremot mellan 70-80 fick barnen gå i hjälpklass. Mellan 40-70 användes ord som "debil", "trög", "psykiskt efterbliven" för att förklara barnen, som fick gå i någon form av specialklass. Det utvecklades också klasser för barn som ansågs för begåvade för hjälpklass men ändå inte tillräckligt begåvade för att gå i normalklassen. (Hjørne & Säljö, 2008)

Myrdal och Myrdal (1935) framhäver steriliseringsfrågan med en förklaring att de anser att "människomaterialets" kvalitet ska öka. Detta ska ske genom att människor som anses vara "livsodugliga individer" det vill säga de med "dåligt arvsanlag", inte ska få fortplanta sig. Hjørne och Säljö (2008) menar att just under 1940-talet var alltså tanken att eliminera olikheter helt. Detta ledde till en steriliseringslagstiftning 1941. Samtidigt började det debatteras om skolplikt för sinnesslöa, dock enbart de som kategoriserades som "bildbara sinnesslöa". De som hamnade i kategorin "obildbara" flyttades till vårdinstitutioner medan de "bildbara" genom anpassad utbildning bedömdes kunna bidra till samhället.

Stämplingen av dessa människor började dock leda till protester. När människor kategoriseras och klassificeras på grund av något annorlunda eller avvikande kan det resultera i att människor betar sig eller blir så som förväntas av dem. Detta blev uppkomsten till nya strategier för att hantera olikhet. På 1950-60-talen kom grundskolan och 1962 den första läroplanen med tanken på "en skola för alla". (Hjørne & Säljö, 2008)

3.2 Allas lika värde

Jämlikhet är begreppet för alla människors lika värde, icke att förväxla med jämställdhet även om begreppen ligger nära varandra. Jämställdhet handlar om att det ska vara jämlikt mellan kvinnor och män. (NE, 2014)

Nordenmark och Rosén (2008) påpekar att det behövs mycket kunskap för att kunna ge barn lika villkor. Bland annat en uppfattning och medvetenhet om makt och normer, men även om olika villkor och grunden till dessa. Först när normer och maktstrukturer synliggörs kan de förändras.

När det gäller likabehandling menar Wiklund Dahl (2013) att det handlar om allas lika värde oavsett olikheter. I förskolan innebär det att det finns mål för att arbeta med allas lika värde såväl som mot kränkande behandling. Nordenmark och Rosén (2008) framhäver dock att begreppet likabehandling inte alltid får fram sitt egentliga syfte. Det låter som att alla ska

behandlas likadant vilket är felaktigt då det snarare handlar om att alla ska ha lika villkor, utifrån sina förutsättningar och behov.

Det är också viktigt att tänka på samspelet mellan olika normer. Nordenmark och Rosén (2008) påpekar att normen i Sverige oftast är vit, man, heterosexuell och svensk medelklass. För till exempel en kvinna med utländsk härkomst kan det ge en dubbel exkludering på grund av inte man och inte vit. Intersektionalitet är ett begrepp som ska synliggöra hur maktordningar och ojämlikhet fungerar gemensamt. Flera socialt skapade skillnader kan generera olika sorters diskriminering. Mattsson (2010) påpekar att begreppet skapades utifrån att genuspedagogiken fick kritik för att ha utgått från den vita heterosexuella västerländska medelklasskvinnan. Därför menar Nordenmark och Rosen (2008) att när det gäller funktionsnedsättning så behövs både ett könsperspektiv och ett funktionalitetsperspektiv för att påvisa olikheterna inom bland annat gruppen kvinnor.

3.3 Olikhet

Begreppet olikhet kan ses som en synonym till avvikelse. Martinsson och Reimers (2008) menar att avvikelse hör ihop med normalitet. Det innebär att om någon går utanför normen, det vill säga inte är som hen förväntas, ses hen som avvikande. Börjesson (1997) framhäver bland annat stämpingsperspektivet där avvikelse är en social konstruktion. Människor kategoriserar och definierar andra människor. Personer med funktionsnedsättningar kan bli benämnda utifrån sin avvikelse, som om det vore en egenskap hos dem.

Hundeide (2003) påpekar att om det skapas negativa föreställningar hos barn kan det leda till att det sker behandling utifrån karaktäregenskaper. Detta får konsekvenser för barnet genom att barnen blir kategoriserad efter egenskaper istället för personlighet hos barnet. Tideman och Rosenqvist (2004) menar också att dessa personer blir stigmatiserade då de ofta tar till sig den rollen de blir tilldelade. Hundeide (2003) framhäver att det innebär att vi tolkar människor och stämplar dem med egenskaper som blir självuppfyllande. Börjesson (1997) menar att det därför är viktigt att tänka på att det inte är barnens personlighet som är anledning till att de behöver extra stöd.

De los Reyes och Martinsson (2005) tar upp begreppet olikhetens paradigm. Detta begrepp förstås som ett antagande om människors definition på medfödda olikheter utifrån positivism. Med *olik* menas att människor är unika till skillnad från *lika* som innebär att alla människor anses ha gemensamma egenskaper. Människor tillskrivs egenskaper utifrån sina handlingar oavsett om de vill eller inte, på så sätt skapas olikheter.

Tallberg Broman (2002) framhäver att under historien har det skett en stor förändring gällande föreställningar om kön och om likhet respektive olikhet. I andra halvan av 1900-talet konstaterades allt tydligare likhetsideologier på grund av strävan efter likhetsnormen. Detta ledde till köns och jämställdhetsdiskussionen så blev utgångspunkten att alla skulle behandlas lika.

Pramling Samuelsson och Pramling (2008) menar att variationsteorin behövs för att barnen skall kunna urskilja olikheter. För att uppnå detta behöver pedagogerna ta upp att alla barn är olika och genom att pedagogerna arbetar med olikheterna kan variationen uppstå.

3.4 Hur kan kategorisering påverka barns lika värde?

Jensen (2011) påpekar att alla deltagare som är i en lärandesituation och har en gemenskap, skall betraktas som unika och ha möjlighet till att bli bekräftade. När barn intar en position som antingen kan vara lärande eller varande, kan detta trycka ner andra genom att de blir exkluderade. Dessutom kan positioneringen leda till att pedagogers auktoritet kan bli ifrågasatt med våld. Detta betyder att pedagoger inte skall vara fast i barns positioner och istället uppmuntra till rörelse. Edemo (2010) hävdar att det finns en risk att människor kategoriseras och om detta sker kan det handla om maktstrukturer och skillnader som skapas. Jensen (2011) menar därför att det är viktigt som pedagog att använda sig utav utgångspunkterna i de kategorier som finns och motarbeta dessa. Kategoriseringar ger automatiskt en position i gruppen och vissa positioner är sådana att barnet hamnar i underläge. Därför måste pedagoger tänka över de positioneringar som barn kan ha fått.

4 Teoretisk anknytning

4.1 Sociokulturella perspektivet

Säljö (2012) påpekar att Lev Vygotskij brann för samverkan mellan det biologiska och sociokulturella perspektivet och hur de perspektiven kunde förstås i förhållande till människors utveckling. Det biologiska perspektivet handlar om biologi och psykologi, alltså hur människor lär och utvecklas. Mediering är ett av de mest grundläggande begrepp inom det sociokulturella perspektivet. Begreppet kommer ursprungligen från Karl Marx begrepp *vermittlung* som betyder förmedling. Mediering innebär att för att vi skall kunna förstå och agera i vår omvärld så krävs det att människan använder sig utav redskap eller verktyg. Säljö (2010) menar att dessa redskap kan antingen vara språkliga eller materiella. De redskap som är språkliga har även termer som intellektuellt eller mentalt, dock använder Vygotskij termen psykologiskt. Redskapen som till exempel är språkliga eller mentala kan vara symboler och ett teckensystem som kan användas för att kunna tänka och kommunicera med. Aspeflo (2009) menar också att man använder sig utav fysiska redskap och dessa redskap hjälper individer att uppfatta och handskas med sin tillvaro. Individens lärande är bundet till individens förmåga att knyta an till redskapen och hur användandet av redskapen/redskapet går till.

Begreppet proximal utvecklingszon som Lev Vygotskij skapade innebär att barn alltid kan utveckla sitt lärande mer än vad de kan lära sig själva. Genom att utgå ifrån det barnen har kännedom om och sedan ge dem lagom utmanade uppgifter kan barnets lärande utvecklas (Aspeflo, 2009; Säljö, 2012). Säljö (2011) menar att denna zon görs synlig när en människa i en lärandeprocess är mottaglig för stöd från en kompetent person som kan vara en kamrat och/eller en pedagog.

4.2 Criteori

McRuer (2006) menar att år 1991 uppstod en fråga om olikheter och Theresa de Lauretis kallade detta för queerteorin. Queerteorin utgick enligt de Lauretis från akademiska studier om sexualitet och sexuell marginalisering. Criteorin som härstammar från queerteorin, innebär de kulturella tecken på märklighet och funktionsnedsättning. Det vill säga idéer av

ifrågasättande om varför vissa saker är konstruerade och vissa neutraliserade. Crip teorin kan förstås som ett inbäddande av ekonomiska, sociala och kulturella relationer och hur teorin kan ändras under tidens förlopp. McRuer (2006) påpekar även att termen Crip teori har utökats till att inte bara omfatta människor som har funktionsnedsättningar, utan även de som har sensoriska eller mentala svårigheter. Människor som har fungerade kroppsdynamik och inte har någon form av funktionsnedsättning anses inte vara crip.

Rydström (2009) framhäver att Crip teorin kan synliggöra maktförhållanden och bejakandet av ojämlikheten som en hegemoni. Detta innebär att de människor som har funktionsfullkomliga kroppar styr över de som inte har det. Precis som queerteorin så vill Crip teorin ha respekt för sexuell och kroppslig mångfald. Rydström (2009) förklarar att stigma förekommer mycket i Crip teorin. Stigma är en slags defekt och en typ av egenskap som leder till att omgivningen kan diskriminera en människa.

4.3 Normkritisk pedagogik

Normkritisk pedagogik fungerar som ett verktyg för att synliggöra hur normer samarbetar och ger upphov till maktobalanser inom olika pedagogiska verksamheter. Bromseth och Darj (2010) påpekar att det dessutom handlar om hur normerna provocerar oss och hur de kan trotsa oss. Det är viktigt att under den pedagogiska processen vara medveten om sitt eget handlande, att kritisera sig själv och sina relationer.

Om vi ifrågasätter de hierarkiska rollerna i samhället, även hur vi förväntas vara, så kan dessa förändras genom att utmana de ramar som finns i samhället menar Bromseth (2010). Förändringen kan ske genom att vi reflekterar över våra egna tankar och hur vi agerar i samhället.

Björkman (2010) påvisar att den normkritiska pedagogiken inte ska leda till att normer förintar, utan normer finns för att människor skall kunna leva tillsammans. Påverkan av den normkritiska pedagogiken är att normerna och normernas konsekvenser, även makt synliggörs. Detta leder till att barn och pedagoger kan synliggöra sina egna normer utifrån kunskap och social interaktion.

Normkritisk pedagogik behövs för att skapa förändring i samhället genom att upplysa om de normer och privilegier som är grunden till ojämlikhet och diskriminering. Målet är att förändra ojämlika maktrelationer och att barn ska ses som jämlika subjekt och inte underordnade objekt. (Rosén, 2010)

5 Metod

5.1 Ansats

Vi har valt att göra en *kvalitativ* studie där motsatsen är en kvantitativ. Den kvalitativa studien handlar om förståelse för hur andra människor upplever ett visst eller flertal fenomen. Fenomenen i denna studie är *alla barns lika värde, barns olikheter och funktionsnedsättning* och detta är något som ska förstås om hur pedagoger upplever detta i förskolan. Det kvalitativa synsättet härstammar från humanistisk vetenskap och denna vetenskap berör

tolkningar av resultaten. Dessa tolkningar av resultatet kan påverkas av både forskaren och andra deltagare på grund av dessa parter har olika uppfattningar om fenomenet. Då den kvantitativa studien syftar till att undersöka statistik eller numeriska värden för att presentera resultat gjordes valet att göra en kvalitativ studie istället (Eriksson Barajas, Forsberg & Wengström, 2013; Stukát, 2005).

Fenomenografin är ett vanligt förekommande begrepp i kvalitativa studier. Stukát (2005) hävdar att detta fenomen är fokuserat på vad och hur en individ lär sig, vilket betyder att en forskare är intresserad av hur människor tolkar olika händelser. I denna studie kan fenomenen som vi tidigare har nämnt förstås olika, det är beroende på vilken teori och empiri som forskaren och deltagaren har. Stukát (2005) påpekar att i kvalitativa studier används intervjuer som är kvalitativa och forskaren låter den som blir intervjuad redogöra för hur hen förstår fenomenet.

Stukát (2011) menar att det kvalitativa synsättet innebär att de tolkningar och förståelser som resultaten visar skall inte generaliseras och förutsägas. Detta betyder att fokuseringen skall vara på att karaktärisera något. I denna studie karaktäriserar fenomenen som synliggör hur pedagoger och barn förhåller sig till fenomenen. Samtidigt som studiens metoder prövar den flerdimensionella bild som syns vid metoderna som valts.

Eriksson Barajas et al (2013) menar att inom kvalitativa ansatser kan datainsamlingen och analysen påbörjas samtidigt. I denna studie kunde datainsamling i ett tidigt skede tolkas och analyseras med hjälp av de undersökningsmetoder som valts.

5.2 Val av undersökningsmetod

I denna empiriska studie användes två undersökningsmetoder för att uppfylla studiens syfte och frågeställningar. Stukát (2011) menar att triangulering behövs i kvalitativa ansatser och som är en slags triangelmätning. Genom att använda flera undersökningsmetoder kan detta leda till att studien har mer tillförlighet. För denna studie behövs trianguleringsmetoden för att resultaten skall bli mer tillförlitliga. Detta innebär att både intervjuer och observationer användes för att kunna mäta resultatet genom jämförelser under analysen.

5.2.1 Observationer

Bjørndal (2005) hävdar att ordet observationer ursprungligen kommer ifrån latin och förstås som iakttagelse eller undersökning. Eriksson Barajas et al (2013) menar att observationer används som metod för att studera processer. Forskaren studerar intryck med hjälp av sina sinnen för att förstå en situation. Observationer kan användas för att jämföra om det som observerats stämmer överens med det pedagogerna sagt i intervjuerna.

Observationsstudier kan antingen vara strukturerade eller ostrukturerade. I denna studie har strukturerade observationer valts. Eriksson Barajas et al (2013) påpekar att skillnaden mellan ostrukturerade och strukturerade observationer är att de ostrukturerades syfte är att försöka reda ut området på djupet, vilket leder till lagrandet av mycket data. De strukturerade observationerna går ut på att undersöka hur ett fenomen förstås. De fenomen som denna studie har tittat på är utifrån studiens syfte och frågeställningar.

I denna studie valdes det även att utifrån de strukturerade observationerna att göra deltagande

observationer. Johansson (2005) menar att deltagande observationer innebär att forskaren deltar i förskolans verksamhet, men inte tar en större pedagogisk roll. I de deltagande observationerna innebär det även att forskaren gör fältanteckningar och detta innebär att man skriver ner det man observerar objektivt. (Johansson, 2013)

5.2.2 Intervju

Eriksson Barajas et al (2013) hävdar att intervjuer innebär att en forskare och undersökningsperson språkar ansikte mot ansikte, men intervjun kan också vara via skrift. Avsikten med intervjun är att forskaren vill utifrån samtalet få förståelse för hur individen eller individer förespråkar sin mening i en eller flera händelser.

Stukat (2011) anser att intervjuer är ett av de viktigaste arbetsredskapen inom utbildningsvetenskap. Det förekommer större krav på forskningsintervjuer eftersom frågornas betydelse måste motiveras för studien och dessutom hur intervjuerna har gått tillväga.

De frågor som användes var formulerade utifrån studien syfte och meningen är att de skall uppfattas på ett likartat sätt av de personer som undersöks (Eriksson Barajas et al 2013). Antingen kan intervjuerna vara fokuserade på ett visst ämne eller på en viss typ av händelse. Stukat (2011) betonar att de som intervjuar fastställer ett slags intervjuschema och detta innebär att bestämma både den ordning som frågorna skall vara i och hur frågorna är formulerade. Kvale och Brinkmann (2009) menar att när man bestämmer frågornas ordning så gäller det även att vara öppen för att göra följdfrågor under intervjuer.

Fördelen med att använda strukturerade intervjuer är att resultatet medför en enklare bearbetning och detta innebär att mönster blir lättare att se. Dock är nackdelen med strukturerade intervjuerna är att frågorna kan föra med sig stora krav. Stukat (2011) påpekar att kraven kan till exempel vara att frågorna är svåra att förklara eller att de är svårtolkade, samt att det måste läggas extra tid för att till exempel genomföra en provintervju.

5.2.3 Provintervju

Genom att undersöka om denna studies intervjufrågor skulle fungera i studiesammanhanget och hur intervjurollen fungerade utfördes en provintervju med en pedagog. Enligt Dalen (2007) är provintervjuer obligatoriskt i en kvalitativ intervjustudie och är både till för att testa intervjufrågornas utformning, det egna beteendet under intervjun och även utrustning som behövs under intervjun fungerar. Dalen (2007) hävdar att när en provintervju är genomförd så kan intervjufrågorna behöva korrigeras. När provintervjun utförts inför denna studie så uppmärksammades att några av frågorna behövde omformuleras, vilket berodde på den otydlighet som frågorna hade.

Provintervjun spelades in digitalt för att kunna lyssna på intervjuaren, men också på själva intervjun. Trost (2010) påpekar att det är viktigt att intervjuaren lyssnar på den inspelningen som har gjorts för att kunna lyssna på sig och för att kunna bedöma hur en själv låter under intervjusituationen. Trost (2010) betonar att om provintervjuerna är dåligt utförda och därmed meningslösa så bör de inte ingå i den studie som görs. Däremot ansåg provintervjun i denna studie var väldigt givande och relevant, vilket ledde till att den användes i studien.

5.3 Urval

Urvalet i denna empiriska studie baserades på att observera och intervjua pedagoger från tre förskolor. I denna studie valdes att intervjua sex stycken pedagoger, både förskollärare och barnskötare. Detta var för att få syn hur bägge parter förhöll sig till alla barns lika värde. Det var intresset hos pedagogerna som styrde urvalet av vilka som intervjuades. Däremot valde vi utav etiska principer som vi tidigare har nämnt, att betona förskollärare och barnskötare som pedagoger.

Intresset av hur de tre verksamheterna arbetade med alla barns lika värde styrde urvalet. För att få svar på våra frågeställningar valdes därför verksamheter som vi på grund av egen erfarenhet visste haft barn i behov av stöd. En verksamhet valdes ut genom sökning efter "specialavdelning" för att undersöka hur olikheter kunde tas tillvara i just en sådan barngrupp.

5.4 Genomförande

I denna studie kontaktades de utvalda verksamheterna via mail och telefon. En del av verksamheterna kunde inte nås via mail, då användes också telefonkontakt. I telefonsamtalen bestämdes även tider för att genomföra studien. De observationer och intervjuer som gjordes med pedagogerna tillförde en betydelsefull roll i denna studie. Observationerna av de tre förskoleverksamheterna skedde under två heldagar och intervjuerna var mellan tio och trettio minuter långa.

I observationerna var utgångspunkten främst att titta på hur pedagoger samtalade med barn utifrån studiens syfte om alla barns lika värde. Dessutom observerades även hur barnen samtalade med varandra och hur samtalet med pedagoger såg ut. Dels utifrån det sociokulturella perspektivet, men även för att besvara våra frågeställningar. Säljö (2011) menar på att barn fångar upp nya tankesätt om deras agerande när de interagerar tillsammans med andra människor. Johansson (2005) påpekar att många pedagoger ser sig som förebilder, vilket innebär att om pedagogen arbetar efter värdegrunden som genomsyras i verksamheten så tar barnen efter de vuxnas handlingar. Därför bör pedagogers förhållningssätt till värdegrunden gå att se även hos barnen.

5.5 Bearbetning och analys

5.5.1 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Enligt Stukát (2005) handlar reliabilitet om huruvida resultat är pålitliga och sanna. Om forskarna har antecknat felaktiga värden minskar reliabiliteten. Det skulle till exempel kunna vara feltolkningar av resultatet. Eriksson Barjas et al (2013) menar att test-retest metoden kan användas för att mäta resultatet. Det innebär samma test på samma individer fler gånger.

Eriksson Barajas et al (2013) påpekar att när det gäller kvalitativ forskning handlar validitet om att diskutera studiens rimlighet. Det är viktigt att ta med huruvida studien är rimlig utifrån vetenskapligt perspektiv. Stukát (2005) lyfter fram att validiteten inte behöver bli hög på grund av att reliabiliteten är det eftersom mätningen kan ha skett på fel saker.

Stukát (2005) framför att generaliserbarhet syftar på resultatet och dess värde. Om resultatet kan generaliseras till att gälla till exempel fler förskoleverksamheter blir värdet högre.

5.5.2 Utvärdering av studien

Reliabiliteten i denna studie hade kunnat testas genom att intervjuerna som gjordes skulle utförts två gånger för att mäta svaren. Eriksson Barajas et al (2013) menar dock att mätningen kan bli felaktig då individen som blivit intervjuad kan svara liknande som vid första tillfället eftersom hen minns frågorna. Reliabiliteten skulle kunna vara låg om resultatet av intervjuer och observationer har feltolkas. Men i denna studie är reliabiliteten hög eftersom när observationerna hos verksamheterna gjordes var det två olika observatörer som antecknade enskilt. Det innebär att det blir två olika tolkningar som kan jämföras för att hitta likheter och skillnader. Med detta sätt nås interbedömarreliabilitet som innebär att graden av överensstämmelse kan bestämmas.

Enligt Erikson Barjas et al finns en aspekt som kallas för kriterievaliditet. Det innebär en jämförelse av mätningar och huruvida de nått samma resultat. I denna studie skulle det innebära att intervjuerna kan styrkas genom att det också skett observationer som kan jämföras med intervjuerna och därigenom verifieras. Detta gör validiteten i denna studie hög.

Resultaten visar att det finns liknande tankesätt och arbete med alla barns lika värde. Enligt oss kan resultaten vi har uppnått därför generaliseras och täcka fler förskolor än de tre vi besökt.

Stukát (2005) menar att det är viktigt som forskare att påpeka eventuella fel i sin studie. En brist i studien skulle kunna vara att vi gled över på ämnen som genus och mångkultur istället för att ha fokus på funktionsnedsättning, på grund av att begreppet alla barns lika värde är så brett. Det gjorde studien generellt svår att avgränsa och inte göra för stor, men också att koppla till teoretisk forskning såsom Crip teorin då den framförallt handlar om funktionsnedsättning. Vi hade gärna besökt någon form av specialförskola också, för att titta mer specifikt på det och även deras arbete med alla lika värde. I denna studie uppmärksammades också att det var svårt att nå ut till verksamheter enbart via mail vilket ledde till stor tidsförskjutning på observationerna. Efter första utskicken och brist på svar ombads verksamheten att bekräfta att mailet hade kommit fram, så att det inte var det som var anledningen.

5.6 Etik

5.6.1 Informerat samtycke

Stukát (2005) hävdar att deltagarna i studien måste informeras om studiens syfte. Detta gäller även det fria deltagandet och att deltagarna när som helst kan avbryta sin medverkan i studien. Det informerade samtycket skall också innehålla vad deltagarna skall ha för roll i forskningen. Dalen (2007) påpekar att det finns krav på intervjuundersökningar och ett av kraven är att deltagaren i undersökningen måste få rätt information om studiens syfte. Dessutom måste det finnas en svarstalong för att deltagaren skall underteckna om hen vill delta eller inte.

I mailet som skickades ut till verksamheterna fanns av en presentation av oss själva och studiens syfte. Där klargjordes även att deltagandet var frivilligt och det bifogades blanketter till vårdnadshavare och pedagoger. I dessa blanketter fanns även kontaktuppgifter om vårdnadshavare och pedagoger ville kontakta oss personligen om studien. Vid telefonkontakt framfördes samma information som via mail fast mer kortfattat.

5.6.2 Konfidentialitet

Forskarna som genomför en studie måste ta hänsyn till konfidentialitet. Detta betyder att deltagarnas anonymitet och alla som är med i studien skall undertecknas med tystnadsplikt. De uppgifter som forskarna får reda på och deltagarna i studien skall vara oidentifieringsbara. Detta innebär att det helt enkelt skall vara omöjligt för utomstående att identifiera deltagarna och verksamheterna. Personer som medverkar i studien skall bli tillfrågade om de sedan vill ha forskningsresultatet. Det innebär resultatet som kommer att publiceras men även möjligheten till att få den slutgiltiga rapporten. (Stukat 2005). I denna studie tydliggjordes att allt deltagande var anonymt, både under och efter studieprocessen.

5.6.3 Nyttjandekravet

Den information som har samlats in under observationer och intervjuer, skall endast behandlas för forskningsändamålet. Stukat (2005) menar att den information som forskare har samlat in får inte utlånas till andra icke-vetenskapliga syften. Verksamheterna fick information om att intervjuerna endast skulle lyssnas på och transkriberas av forskarna.

5.7 Forskarens roll

Stukat (2005) menar att rollen som forskare innebär att hålla sig till de etiska kraven. Enligt Kvale och Brinkmann (2009) är den roll som forskare intar, avgörande för kvaliteten och hållbarheten i den vetenskapliga kunskapen, genom de etiska beslut som tas. Ett etiskt forskningsbeteende kan översättas som ett aristoteliskt perspektiv. Detta perspektiv innebär att verkligheten är moralisk, vilket betyder att den praktiska verkligheten är mer sanningsenlig och den teoretiska förståelsen blir mer en varsebildning. I sin tur betyder detta att man som forskare har ett objektiva förhållningssätt till den specifika situationen. Däremot kan förhållningssättet aldrig vara helt objektiva på grund av de tolkningar och värderingar av observationer och intervjuer som genomförts. I denna studie har fokus legat på att vara objektiva.

Eriksson Barajas et al (2013) lyfter fram begreppet hermeneutik. Detta begrepp innefattar tolkningslära och har rötterna i bibelforskning. Inom hermeneutiken så bör forskarna sätta sig in i den observerades situation och utifrån hans perspektiv se världen. När studien genomfördes togs hänsyn till att pedagogerna kan bli påverkade av oväntade situationer som kan uppstå i det dagliga arbetet. Med detta menas till exempel vikarier, skillnader i barngruppen, frånvaro, när planeringar och aktiviteter får didaktiska konsekvenser eller liknade.

I de observationerna som gjordes var barnens bästa i fokus, detta betyder barns egna perspektiv. Svenning (2011) menar att om barnen söker kontakt under observation skall bekräftelse ges. Detta betyder om barnen inte vill bli observerade så ska detta respekteras.

Genom ett öppet och engagerat förhållningssätt så finns en förståelse för barnets agerande, vilket betyder att agerandet inte värderas utan snarare tolkas hävdar Johansson (2013). Detta innebär att det som barnen ser måste forskaren uppmärksamma och försöka förstå utifrån deras livsvärld. Ifall om barnen eller pedagogerna vill avbryta sitt deltagande eller vill så är detta något vi tar hänsyn till.

6 Resultat och analys

6.1 Positiv inställning till olikheter

Alla pedagoger som blev intervjuade hade positiva inställningar till olikheter. I intervjuerna synliggjordes detta genom att samtliga pedagoger förespråkade att olikheterna inte ska ses som ett problem utan att de ska vara fördelar. Pedagogerna framförde att olikheter gör det lättare för barnen att sätta sig in i varandras perspektiv. Skolverket (2010) menar att barnens empati utvecklas genom att deras förmåga att lyssna, reflektera och uttrycka sina egna uppfattningar. Pedagoger bör uppmuntra till medkänsla och inlevelse hos barnen. Detta gör att barnen utvecklar förståelse för andra människor. En pedagog som intervjuades förespråkade att barnen bör lära sig att acceptera varandras olika reaktioner och att de kan kompromissa tillsammans. Medan två andra pedagoger ansåg att alla barns lika värde innebär att bli accepterad oavsett hur personen är, även att ha rätt till att vara och tycka olika.

“Sen finns det ju även.. och sen hur är olik någon som har två pappor då.. det kanske inte är så olik heller.. egentligen.. eller att det är helt okej, det är lika okej. Det är olik, men det är lika okej som att ha en mamma och pappa. Det är lika okej men man har samma värde om du bara har en arm, eller om du inte fattar så mycket för att du har ett kognitivt funktionshinder så är du ändå dina åsikter och ditt värde är lika stort som nån annan.”

Ur intervju med pedagog.

I läroplanen för förskolan redogör Skolverket (2010) att förskolan ska erbjuda en trygg miljö och ta hänsyn till barnens olika livsmiljöer och att de vill skapa mening och förståelse utifrån sina egna erfarenheter. Förskolans arbetslag skall ge stöd som barnen behöver för att få utveckla både sitt självförtroende och sin tillit. Genom att uppmärksamma barnen på att alla människor kan ha olika värderingar och attityder, kan deras förhållningssätt påverkas. Då kan förskolan vara stöd till att utveckla ansvarsförmågor och den sociala kompetensen hos barnet. Detta gör barnets tolerans och solidaritet kan grundläggas tidigt.

Begreppet olikheter kan betyda olika hos olika pedagoger. En pedagog menade att olikheter handlar om att se varje individ och pedagog 2, att det är viktigt att finnas där för alla barn. Medan pedagog 3 förespråkade att individen har behov. Pedagog 4 framhävde att det är viktigt att arbeta med föremål och aktiviteter som kan stärka barnen i mångkulturella barngrupper. Det som pedagog 4 syftade till när hen talade om aktiviteter för att stärka barnen var att lyfta individernas hemkultur och språkutveckling.

“Jo, olikheter kan vara något positivt och negativt. Kan både vara hinder och fördelar, men jag tycker att det är fördelar för utifrån olikheterna kan vi utvecklas och kan se och jämföra olika andra områden som man inte har tänkt, sett och upplevt. Det handlar mycket om upplevelser, erfarenheter och vilken bakgrund man har.”

Ur intervju med pedagog.

I läroplanen för förskolan menar Skolverket (2010) att barnen bör utveckla självständighet och kunna göra val utifrån sina förutsättningar och uppfattningar. Pedagogerna ska se varje barns möjligheter, både när det gäller det enskilda barnet och hela barngruppen. Barnen skall erbjudas delaktighet och kunna lita på sin egen förmåga och stärka denna.

Pedagogen framhäver att det är viktigt att tänka på vad barnen behöver i förhållande till verksamheten och detta kan förstås i läroplanen för förskolan. Skolverket (2010) lyfter fram att barnens olika förutsättningar och behov skall tas till hänsyn, vilket betyder att förskoleverksamhetens utformning inte kan se ut på samma sätt överallt. Varje barn skall få sina behov respekterade och tillgodosedda för att det egna värdet ska synliggöras och upplevas hos barnet.

Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2003) menar att barnen får fler perspektiv utifrån variationsteorin och den variation som finns i en barngrupp. Detta betyder att världsuppfattningen som barnen har kan leda till att en större flexibilitet vidgas hos dem. Dock är den främsta funktionen hos variationen som barnen gör är att den ger förutsättningar för urskiljning. Om barn skall kunna urskilja behöver barnen variationer och samtidigt behövs det likheter. Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2003) påpekar att variationen är väsentlig för barnens utveckling, utifrån det anser vi att det är viktigt att barnen får uppleva varierande aktiviteter för att utveckla sitt livslånga lärande. Samt även att utveckla sin sociala kompetens till andra människor. Vi kopplar variationsteorin till olikhet då teorin framhäver att olikheter behövs. Vi menar alltså att om det inte finns olikheter i en barngrupp blir det svårare för dem att göra urskiljning.

6.2 “Vi försöker att vara så åldersneutrala som möjligt”

En pedagog påpekar att hen inte vill gå mycket utifrån ålder, utan istället vill försöka vara åldersneutral och fokusera på vad barnen kan. En annan pedagog använder sig istället av begreppet nivåer och menar att det är nivån som barnen ligger på som blir fokus, men att det kan bero på ålder. Ytterligare en pedagog påpekar att hen vill undvika åldersfixering och hellre arbeta utifrån barnens individuella utveckling.

Sagostund. 7 barn, 1 pedagog.

Ett barn säger “Vi ska läsa Cinderella, det är Askungen”.

Tre pojkar sitter på blå matta och tre tjejer + en pojke på en röd matta.

“Q, du sitter hos tjejerna!”

“Vi får sitta stilla... vi är stora” Flickar barn Ö in.

Oljud uppstår och barngruppen börjar bli rastlösa.

Pedagogen kommer in och säger “De är ett år yngre än er, ni skall se hur de sitter”.

Pedagogen sätter sig ner hos barnen [...]

Observation från förskola.

Utifrån det kognitiva perspektivet menas att barnen kan ta till sig kunskapar om nivån motsvarar utvecklingsnivån som de befinner sig i. Säljö (2011) menar att handlar om barnens förståelse, vilket betyder att det är oväsentligt vad pedagogerna gör då barnets mogenhet inte har utvecklats tillräckligt. Det sociokulturella perspektivet handlar istället om att barnens utveckling blir betydelsefull om pedagogers och vuxnas interaktion är stor. Det innebär också att barnet tar till sig samhällets funktion och hur deras agerande kan påverka samhället.

Genom att människor utbyter erfarenheter och kunskaper med varandra i olika sammanhang kan detta leda till att nya färdigheter utvecklas hos människor (Säljö, 2011).

Barn pärlar vid ett bord. 1 pedagog.

Ett tredje barn, Z kommer och vill pärla. Pedagogerna säger "du får nog ha samma pärlor som X, de som är lite större". Sen vänder hen sig mot barn Y som pärlar med mindre pärlor och säger "du får ha de här pärlorna, du är en stor tjej nu".

Observation från förskola.

Utifrån observationerna ovanför ser vi hur två olika pedagoger använder barnens ålder för att benämna någon slags mognad. I båda observationerna tolkar vi det som att barn som är äldre får en högre maktposition. Pedagogerna verkar använda denna metod för att locka fram mognad hos barnen, att betraktas som "stor" är något barnen själva verkar vilja uppnå. Vi anser att det är viktigt att pedagogerna försöker undvika åldersindelning, men vi förstår att det kan vara svårt att arbeta så eftersom det är vanligt att man grupperar barnen. Detta behov av indelning kan föras vidare till barnen som i exemplen ovan. Åldersindelningen kan också förhindra barnens chans till lika värde på grund av att alla barn utvecklas olika och inte utifrån ålder. De exemplen vi har valt är de som stödjer åldersfixeringen, men vi har även sett många situationer där barnens behov har större fokus än deras ålder.

6.3 Den könsneutrala förskolan

När förskolor talar om sitt jämställdhetsarbete nämner de ofta sin könsneutrala miljö. Bodén (2011) menar dock att pedagoger sällan skriver ner vilka föreställningar som finns om kön, vilket kan bli problematiskt då dessa föreställningar ändå finns.

"Jag vill påstå att vi är.. tanken med våran möblering är det ska vara könsneutralt.. Men vi har ändå bilar framme.. vi har ungefär 75% pojkar och det är många flickor som leker med bilarna.. barnen leker väldigt mycket med bilar.. de tycker om och är väldigt intresserade utav bilar så det är ingenting som vi vill plocka bort.. så att vi har flera hörnor med bilar som de leker med.. sen har vi.. om man nu tycker att det är typiskt killigt då.. det blir ju lätt så.. dockor och bilar.. [skrattar]"

Ur intervju med pedagog.

I detta citat ser vi att pedagogerna säger emot sig själv när hen påvisar att de har mycket bilar framme i lekmiljön på grund av att barngruppen till stor del består av pojkar. Barnen får däremot be om lov om de vill leka med dockor. Vi anser att pedagogerna borde tänka efter vad hen själv har föreställningar om kön. Hen nämner bilar i samband med pojkar vilket leder till att hen upprätthåller de traditionella könsstrukturerna. Samtidigt påpekar pedagogerna att både pojkar och flickor leker med såväl bilar som dockor. Det vill säga hen menar ändå att könsrollerna börjar lösas upp.

Vår åsikt är att begreppet könsneutralitet kan begränsa barn. Med detta menar vi att man som pedagog inte skall ha det traditionella stereotypiska synsättet på barn. Om pedagoger köper in könsneutrala leksaker eller gör miljön könsneutral förstärks könsmönstren som räknas som oneutrala. Bodén (2011) framhäver också kompensatorisk pedagogik vilket innebär att flickor får leka typiska pojklekar och vice versa. När det gäller genuspedagogik tänker vi snarare att barnen ska ges möjlighet att få leka med vad och vem de vill. Detta stöds av strävansmål från Skolverket (2010) som menar att traditionella könsroller ska motverkas.

Wiklund, Petrusson-Nahlin och Schönback (2011) menar att pedagogers språk är ett maktbärande verktyg. Ofta är det så att pedagogerna begränsar sig själva i både tal och handlande på grund av stereotypa uppfattningar om bland annat kön, vilket gör att de traditionella strukturerna upprätthålls. Därför är det viktigt att pedagoger är medvetna om hur de faktiskt talar med barnen för att ge dem fler möjligheter. Språkbruket är en stor del av barns identitetsskapande därför blir det en jämställdhetsfråga.

I en annan observation som vi genomförde såg vi när en pedagog skulle avsluta samlingen och låta barnen gå till borden för lunch- Hen bad barnen "kolla från topp till tå" och förklarade hur barnen såg ut med bland annat "flicka som har en prinsessa på tröjan", "pojke som har en jättehäftig motorcykel på sin tröja", "flicka som har en jättefin klänning" tills alla barn blivit beskrivna.

Återigen bör pedagogen granska sina egna föreställningar om kön. Rosén (2010) påvisar att normkritiken är ett viktigt redskap i denna fråga. Hon menar att pedagoger måste synliggöra och ifrågasätta sina sätt att skapa skillnad. Dessa skillnadsskapande praktiker är en del i barnens identitetsskapande. Våra tankar om samlingen är att pedagogen istället kunde beskrivit barnen utan att nämna vilket kön de har.

6.4 Behövs det redskap för att arbeta med olikheter?

"Alltså det skulle ju vara bra att ha någonting... nån grundgrej typ som Tilda med is och sol... nått sånt så det blir lätt för oss för att visa det för barnen så det inte blir för krångligt... då blir det för krångligt för oss så gör man det inte tillslut... Den har vi ju kört den några gånger och vi vet inte hur man skall komma vidare... så det behöver ju vara böcker, flanosaga eller någonting... som har med olikheter att göra."

Ur intervju med pedagog som berättar hur hen skulle vilja arbeta med allas lika värde.

I detta citat uttrycker pedagogen att det är bra med enkla medel för att arbeta med allas lika värde i förskolan och det skall vara lättförståeligt för barnen. Hen påpekar att risken är att arbetet rinner ut i sanden om materialet är för komplicerat och otillgängligt. Pedagogen lyfter även fram att hen skulle vilja arbeta med småböcker som berör barns känslor för att visa barnen att alla känslor är befogade och att känslorna kan ta uttryck på olika sätt hos människor. Hen menar att barnen bör lära sig att acceptera varandras olika reaktioner och att de kan kompromissa tillsammans. Rosén (2010) menar dock att toleransperspektivet blir en fråga om att utöva makt. Toleransperspektivet innebär att människor som anser att de ingår i det normala ska lära sig acceptera de avvikande. Hon framhäver att detta bygger vidare på normen och tänkandet som "vi och dom" och att det är problematiskt att bemöta fördomar genom tolerans och empatiträning.

Två av pedagogerna nämner att de arbetar med StegVis-material. StegVis-materialet bygger enligt Gíslason och Löwenborg (u.å) på empatiträning, impuls kontroll och problemlösning samt självkontroll. Metoden StegVis kommer ursprungligen från USA och grundades av Committee för Children. StegVis ursprungsnamn är Second Step och kom ut på svenska för första gången på 1990-talet. Detta material syftar till att få hela barngruppen involverad och stärka den sociala kompetensen.

"Det här Stegvis materialet är mycket bra i det tycker jag, men samtidigt kanske jag inte köper hela konceptet på det. Men jag tycker att det finns bra delar i det, samarbetsövningar... man pratar om känslor... jag kanske skulle ta med mig det tänket från Stegvis i alla fall [...]"

Ur intervju med pedagog.

I samma förskoleverksamhet gjorde vi en observation. Där såg vi när barnen skulle gå iväg och ha rörelselek, och de skulle hålla ett annat barn i handen. Vem som skulle hålla i vem bestämdes genom att barnen fick dra en bild ur pedagogens hand. Innan barnen fick dra en bild pratade pedagogen med en mindre grupp barn i deras höjd. "Ibland när vi drar kan nån säga 'vill inte gå med det barnet'. Det är så tråkigt. Idag ska vi öva på att inte göra så."

Vi anser att StegVis kan vara en utgångspunkt, men kan bli begränsat på grund av det är viktigt att synliggöra barngruppens behov. Materialet kan vara svårt att anpassa efter gruppdynamiken, en barngrupp kan bestå av en mängd olikheter. Därför tänker vi att det är viktigt att ta tillvara på barnens olikheter och använda dem i samband med StegVis eller liknade material. I observationen som vi gjorde belyste pedagogen ett problem som brukar uppstå i hans barngrupp. Pedagogen samtalande med barnen om problematiken och förklarade för dem varför de behöver reflektera över sina handlingar.

6.5 Värdegrunden i förskolan

I läroplanen för förskolan (Skolverket, 2010) tas begreppet *värdegrund* upp flertalet gånger och menar att det ska vara med och forma verksamheten. Genom sitt agerande påverkar de vuxna barnens förståelse, på så sätt blir de förebilder för barnen. Värdegrunden handlar bland annat om allas lika värde, jämställdhet samt att visa hänsyn till andra människor. Rosén (2010) menar att värdegrundens utformning i läroplanen kunde förbättras. Det ligger vikt vid begrepp som bland annat kön och etnicitet vilket kan få dessa att framstå som viktigare än andra diskrimineringsgrupper, det vill säga barn som på något sätt är avvikande. Värdegrunden saknar en maktanalys och trots att meningen är att den ska förmedla allas lika värde så synliggör den även människors olika värde.

"Vi möter barnen på ett bra och respektfullt sätt... och att man hela tiden... nu ett tag så är det mycket fokus på matte, NO och så... jag tycker att värdegrunden hamnat lite i skymundan med de här... det står i läroplanen, men det har varit så mycket fokus på matte, no och så man kanske jobbar mer aktivt med värdegrundsmålen... Jag menar att man får ju in dom i alla grejer, men att man mer aktivt jobbar fram dom."

Ur intervju med pedagog.

När två pedagoger vi intervjuade påpekade hur de vill arbeta med allas lika värde i verksamheten så lyfte de att det är viktigt att försöka lyssna på barnen och att vi vuxna är förebilder. De förklarade att pedagogerna bör visa barnen hur de bemöter varandra och prata om olikheter och likheter. I intervjuexemplet ovan tycker pedagogen att värdegrunden borde tas upp mer aktivt. Frågan är då hur värdegrunden kan tas upp utan att samtidigt synliggöra och peka ut de diskriminerade grupperna. Detta är en stor del av vad vi anser att arbetet allas lika värde ska vara. Det blir fel om en pedagog benämner det som att "det är okej att vara olika" eller "du är bra fast du har funktionsnedsättning". Samtidigt som pedagogen försöker lyfta att alla är lika värda så blir det även en kränkning.

En grupp på tre barn spelar iPad, mellan 3-6 år, blandade kön, utan pedagog.

De resonerar i vilken ordning de ska spela, såsom första, andra och tredje. Ett fjärde barn kommer in. "Nu blir vi för många. Hur ska vi göra då?" Ett av barnen föreslår att de kan kolla om de finns en till iPad ledig. De hämtar en till iPad och kommer fram till att det blir två barn för varje iPad. Samtidigt

föreslår ett av barnen att de får spela "10 minuter" var. Medan två av barnen spelar tar de andra tiden och hjälper dem som har iPad med spelet. Efter några minuter utbrister ett barn "nu har tio minuter gått nu är det min tur". Då lämnades iPadsen över till kamraterna.

Observation från förskola.

Om pedagoger anses vara förebilder till barnen så kan vi i observationen ovan se att denna förskolas arbete med värdegrunden delvis kan synas i barnens agerande. Barnen respekterar och tar hänsyn till varandra. Vi anser att värdegrunden är en viktig del i förskolan och att pedagoger är viktiga som förebilder. Men det är lika viktigt att vara självkritisk och att reflektera över det arbetet.

6.6 "Träffa förskolor som har många invandrabarn"

"[...] sen kan man gå vidare...träffa förskolor som har många invandrabarn...eller sådana grejer... att man får se olika, men också mycket om man tänker våran förskola nu - det vill säga hur de själva känner... på grund av att vi inte har så mycket olikheter med vissa grejer... men mycket är att man får visa att jag kan vara arg, sådana grejer... sedan är det bra att åka runt och titta på andra verksamheter har det... det finns ju många kommuner som har annorlunda än vad vi har."

Ur intervju med pedagog.

Läroplanen för förskola (Skolverket, 2010) nämner att kraven är höga på vår internationalisering som förekommer i det svenska samhället. Dessa krav innebär att människor skall utveckla förståelse om de värden som ligger i kulturell mångfald. Genom att stärka förståelsen om värdena och även förbereda barnen för i det internationaliserade samhället. Detta kan ge förberedelser för barnen redan i förskolan. Genom att skapa medvetenhet hos barnet om det egna kulturarvet och en delaktighet om andras kulturer, vilket kan bidra till utveckling av förståelse och inlevelse i andras perspektiv hos barnen. Barn som har utländsk bakgrund skall få det stödet som kan leda till barnet utvecklar en tillhörighet som är flerkulturell hävdar Skolverket (2010). Genom att barnen får vara delaktiga i sin egen kultur så kan barnen utveckla uppfattningen om respekt för andra kulturer som finns i samhället.

Samling. 13 barn och 2 pedagoger.

Alla ställer sig upp och sjunger en ramsa tillsammans som ett barn har haft med sig till förskolan. Sedan frågar en av pedagogerna barnen: "Är det någon som har en sång, ramsa eller lek som ni har lärt er av syskonen eller från ert hemland?"

Barn Z: "Ja har en" och börjar nynna.

Efter barn Z har nynnat berömmar pedagogen barnet och frågar "Vilket språk var den sången på?"

Barnet Z svarar och ler.

Pedagogen fortsätter fråga barngruppen om någon har en sång de vill sjunga, alla barn bli tillfrågade i tur och ordning som de sitter i ringen.

Pedagogerna berömmar barngruppen "Va duktiga ni är! Va modiga ni är!"

Observation, förskola.

I den kulturella mångfald som skapas i förskolan idag skall det ges möjligheter till att de barn som inte har svenska som modersmål utan har ett annat så är det viktigt att barnens kulturella identitet utvecklas påvisar Skolverket (2010). Eftersom den kulturella mångfalden i förskolan skapas så skall förskola ge möjligheter till att barnen utvecklar respekt för alla människor trots bakgrund.

I observationen ovan tar pedagogen tillvara på barngruppens olika etniciteter. Detta synliggörs med hjälp av estetik och för varje land finns en tygpåse med information om barnens och pedagogernas hemländer. På väggen sitter flaggor som representerar dessa länder med bilder på barn och pedagoger. Vi anser att det syns väldigt tydligt att detta är en mångkulturell förskola. På förskolor med främst svensk etnicitet finns det istället en brist på mångkulturellt arbete.

Mångkultur är ett begrepp som inte alltid behöver ha en värderad betydelse utan kan mer ha en beskrivande betydelse om hur ett samhälle kan se ut med syftning till befolkningen påpekar Lunneblad (2009) Dock är användningen av detta begrepp tydligt när man pratar om värderingar som kan ligga till grund för dess betydelse. Medan begreppet mångfald betyder att människor med olika etniska och kulturella bakgrund som bildar en helhet hävdar Lunneblad (2006).

Däremot om ett vakuum skapas utifrån mångfaldsbegreppet om konfliktfyllda ämnen tas upp till ytan på så sätt att det osynliggörs maktrelationer och blir därmed mål att arbeta mot påpekar Lunneblad (2006)

Vi anser att barnen i förskolan bör få möta många olika kulturer och etniska tillhörigheter i förskolan utifrån Lunneblads tanke om mångfaldsbegreppet (2006). Barnens livslånga lärande utvecklas i förskolan och om barnet möter många olika kulturer och etniska tillhörigheter så kan det öka barnens respekt för andra människor. Detta kan även motverka rasism och grupperingar som kan uppstå hos barnen senare i livet. När barnen möter olika kulturer blir olikheterna inte lika tydliga utan fokuserar mer på värdegrundens del angående lika värde. Det blir inte någon toleransträning där barnen genom empati ska acceptera "de andra" utan det sker naturligt.

6.7 Tecken som stöd i förskolan

Inskolning av 1-åring. Vill gå in till gungorna där storasyskon gungar. Ett annat barn, Y hindrar hen från att gå in. Pedagogen säger "det är rätt så, bra gjort Y". 1-åringen blir ledsen. Ett annat barn tröstar genom att klappa lite på hen. 1-åringen står utanför gungorna och ropar sitt syskons namn. Efter en stund går pedagogen fram och tecknar för 1-åringen, därefter tar hen upp 1-åringen i famnen.

Observation från flerspråkig förskola.

När barnen med utländsk bakgrund utvecklar sitt modersmål så kan även detta ge bättre möjligheter för barnet för att utveckla svenska, men även andra områdeskunskaper. Förskolan skall bidra till att barnen både skall få utveckla det svenska språket, samt sitt modersmål och detta gäller även när barnet har ett annat hemspråk än det svenska. (Skolverket, 2010)

I observationen ovan såg vi hur en pedagog använde sig utav tecken som alternativ kompletterande kommunikation (TAKK). Heister Trygg (2010) påpekar att TAKK är för personer som är hörande, men kanske har en risk för språkstörning och detta är en metod, inget språk. TAKK har som syfte att tillföra kommunikationen, samspel med andra och att bygga språket. Användningen kan underlätta kommunikationen, men tillämpningen av detta sker efter de behov och förutsättningar som individen har. När man använder sig utav denna metod är det viktigt att man använder tecken tillsammans med verbalt språk, även också följer det verbala språkets grammatik framhåller Heister Trygg (2010). TAKK kan även översättas till andra språk och kan även användas i flerspråkiga miljöer som verksamheten från

observationen ovan. Pedagogen i exemplet använder TAKK för barnet för att berika hans språk. Heister Trygg (2010) menar att TAKK kan användas i vardagssituationer på förskolan. Barnen får lära sig en metod som kan leda till att hela barngruppen kan kommunicera tillsammans oavsett om de talar det verbala språket. Denna metod är användbar när barnen utvecklar sitt språk, oavsett om de saknar språkstörning eller flerspråkighet. Förskolan var en främmande miljö för barnet i observationen och vi anser att pedagogen stöttade och gav barnet ett redskap för att kunna uttrycka sig. Vår åsikt om TAKK är därför att fler förskolor borde ta till sig denna metod för att stötta barn som på något sätt kan behöva det. Genom den metoden kan fler barn inkluderas i barngruppen.

6.8 En skola för alla

Serrebo (2003) beskriver begreppet en förskola för alla barn med *samspel, kommunikation* och *utveckling*. Samspel innebär att det är en ömsesidig påverkan i barngruppen. Kommunikation är det som antingen medvetet eller omedvetet, gör att människors tolkningar påverkar varandra. Människor är ständigt i utveckling och att detta sker automatiskt. Serrebo (2003) problematiserar detta genom användningen av begreppet en förskola för alla. Problematiken med detta begrepp är att den kommunikation som uppstår mellan människor. Kommunikationen skall vara livlig och chans till att utvecklas. Detta betyder att kommunikationen skall vara nödvändig om behärskandet av uttrycksformerna skall ske.

Pedagog sitter vid ett bord och spelar spel med 2 barn.

Pedagogen ger extra uppmärksamhet åt ett barn som är i behov av stöd (X).

Barn Q säger "Jag får aldrig en fågel".

Pedagogen skrattar lite "Ja...".

Senare får pedagog en fågel och säger "Den behövde jag".

Längre fram i spelet får även barn Q en fågel och utbrister "Min första fågel!"

Pedagog ger respons och svarar "Ja, titta!" Hen hjälper det Barn X med hur många steg hen skall gå på spelplanen. "Nu har du gått ett [betonar] steg" säger pedagog.

Barn X tappar fokus och pedagog försöker fånga uppmärksamheten genom att säga "Nu är vi här, titta på mig."

Fler barn kommer och tittar på. Pedagog håller uppmärksamheten hos dem som spelar, men hälsar på de kommer förbi.

Observation, förskola.

Rydström (2009) menar att Crip teorin problematiserar begreppet *normal* och inom Crip teorin talas det om konstruktionen av *the normate*. Detta innebär att det normala visar ett individualistiskt samhälle, idén för hur det normala kunde vara som grund till det förtryck som kan uppstå hos alla människor. I observation ovan ser vi ett dilemma utifrån vad Serrebo (2003) anser om inkludering och vad Rydström (2009) framhäver om Crip teorin. Pedagogens uppmärksamhet är riktad till barnet som är i behov av stöd, vilket kan göra att de andra barnen i barngruppen får mindre uppmärksamhet. Genom detta ställningstagande anser vi att det borde finnas fler resurser så att alla barn kan få uppmärksamhet för att utveckla sitt livslånga lärande. Däremot med förutsättningarna som finns gör pedagog sitt bästa.

"[...] men vad.. eh.. människor som är.. lite mer olika.. som det faktiskt ser ut.. att det är mer.. att.. det finns.. olika slags människor och olika slags tankar och så här eller mer.. olika än vad det är nu. Vi har ju flera barn som är funktionshindrade.. men det skulle jag också vilja ha mer av egentligen då.. [...] så att.. jag tycker det är väldigt roligt.. Och det har jag bett chefen om [skrattar] att jag skulle vilja ha fler barn med funktionshinder [...]"

Ur intervju med pedagog.

Pedagogen i exemplet menar också att det är viktigt hur olikheter benämns så att de blir inkluderade och inte särskiljande. Hen framför att alla människor är olika på sitt sätt. Men vi tycker att det är problematiskt att pedagoger tycker att de behövs fler "avvikande barn" för att kunna prata om det i verksamheten. En förskola tänker sällan på otillgängligheten förrän ett barn med funktionsnedsättning börjat där. Detta gäller även barn med annan etnicitet. Flera av pedagogerna vi intervjuat menar att de vill ha fler av dessa barn för att styrka arbetet med mångfald. Vi anser dock att pedagogerna istället borde leta efter metoder att integrera detta i verksamheten både med eller utan olika etniciteter eller funktionsnedsättning.

7 Slutdiskussion

7.1 Normkritisk diskussion

Utifrån studiens syfte, togs verkligen olikheter till vara i barngruppen? Både ja och nej. Hur förhåll sig pedagogerna egentligen till alla barns lika värde? Väldigt olika.

I de observationer och intervjuer som genomfördes kunde vi se att alla barns lika värde var ett fenomen i utveckling hos verksamheterna. Beroende på vilken verksamhet så uttrycks detta olika. Pedagogerna har olika synsätt på både olikheter och lika värde. Till exempel uttrycktes "Det är okej att vara olika" av en pedagog. Vår bild av olikhet är att alla *är* olika, alltifrån personlighet till utseende och intressen. Dessutom menar vi att alla bidrar till verksamheten och lärandet, *tillsammans* kan vi lära oss av varandra genom olikheter. När pedagogen använder ordet *okej* så upplever vi att det kan få didaktiska konsekvenser för hur aktiviteter planeras. Vår åsikt är att pedagogen kanske saknar ett varierande synsätt och perspektiv på barns lärande. Vi menar att pedagogen bör planera aktiviteter utifrån barngruppen som helhet. Eftersom alla barn lär sig på olika sätt så anser vi att pedagoger bör vara medvetna om detta, så att alla barn får sin rätt till lika värde och att deras lärande utvecklas.

Flera pedagoger använde begreppen *accepterande*, *förstående* och *empati*, vilket är problematiskt utifrån normkritiskt pedagogik. Toleranspedagogiken innebär att fördomar skall motverkas genom att göra människor toleranta och empatiska mot de som avviker från det normala (Berg, 2010). Rosén (2010) menar att den inte ifrågasätter maktojämlikheter utan snarare framställs som en hierarkisk ordning på de privilegierades villkor.

Som vi nämnde i resultatdelen kan värdegrundsbegreppet vara problematiskt på grund av att den tar upp etnicitet, religion, funktionsnedsättning, sexuell läggning och kön, med mera. Detta förstärker utsatthet hos de som avviker från det "normala". Bromseth (2010) menar att om pedagoger arbetar normkritiskt och utmanar de traditionella maktstrukturer blir också undervisningen en utmaning. Det är viktigt att de vågar ifrågasätta sig själva och att de medvetna om vilka normer de själva förmedlar, särskilt när pedagoger förväntas vara förebilder till barnen. En del människor kan bli kränkta av att normer synliggörs som privilegier. Till exempel vi som har genomfört denna studie är privilegierade på grund av att vi är vita från Sverige, däremot är vi båda kvinnor och det anses inte vara ett privilegium enligt normen (Bromseth, 2010).

För att kunna synliggöra normalisering måste det finnas kunskap om makt, normer och diskriminering. Det är även viktigt att reflektera och vara självkritisk för att undvika att upprätthålla sina egna normföreställningar påpekar Rosén (2010). På grund av detta anser vi

att pedagogerna vi mött borde diskutera mer i arbetslaget om vad de har för normer och värderingar. Utan att synliggöra dem för sig själv kan de annars att överföra dessa till barnen. Detta skulle till exempel kunna vara att tänka på hur de tilltalar barnen och inte benämna dem utifrån deras kön, men även att reflektera över hur de själva ser på könsrollerna för att kunna motverka dessa. Dessutom bör pedagogerna undvika att fokusera på barnens ålder och istället utgå från vad barnen har för intressen och var i sin utveckling de befinner sig.

Det som vi har sett i verksamheterna kan lätt relateras till läroplanen för förskolan, vilket skulle kunna betyda att pedagogerna har en tydlig uppfattning och arbetar aktivt med den. Utifrån denna studie så hamnar värdegrundsdelen i läroplanen i fokus och kan tolkas olika beroende på verksamhet. Värdegrunden har väsentlig del i likabehandlingsplansarbetet och är därför det som pedagoger utgår ifrån när de arbetar med olikhet och alla barns lika värde. Därför är det viktigt att pedagoger har ett gemensamt tankesätt angående värdegrunden så att de inte bidrar till att upprätthålla maktstrukturer.

7.2 Lika värde med olika etnicitet

Om pedagoger benämner de grupper som anses vara utsatta, kan detta leda till exkludering eller utanförskap av dessa grupper. Lunneblad (2006) menar att begreppet integration åskådliggör hur olika grupperingars relationer och processer kan skapa ett samhälle. Till exempel i Sverige, så har målet för integration varit utifrån den välfärdspolitik som finns. Dock har välfärdsstrategin velat neutralisera och blanda integrationen. Med begreppet *integration* anser vi att varierande etniciteter av barngrupper kan leda till att barnen och pedagogerna kan få djupare förståelse om religionsfriheten och yttrandefriheten som finns i Sverige, samt även förståelse om allas lika värde.

Däremot påpekar Lunneblad (2009) att individer som har en annan etnicitet ofta skapar relationer med varandra. De känner en stark identitetskänsla som blir inkluderande, samtidigt som avståndet till andra grupper ökar. Alla i samhället har ansvar för vilka som blir exkluderade respektive inte, men alla är inte beredda att ta den diskussionen på grund av olika möjligheter. Men vi anser att pedagoger bör vara självreflekterande och tänka på hur de benämner till exempel barn med annan etnicitet för att inte exkludera eller särskilja.

Skolverket (2013) menar att barn grupperas ofta efter vad vårdnadshavarna har för språklig och kulturell bakgrund. Detta bli problematiskt då barnet antas ha ett annat modersmål än svenska, vilket inte alltid är fallet. Däremot om en av vårdnadshavarna talar fler språk än svenska räknas barnet oftast inte som flerspråkig.

När vi observerade var vi även på en mångkulturell förskola och där det förekom flerspråkighet. På denna förskola arbetade pedagogerna mycket med barns olika språk och bakgrund. Detta arbete är oftast bristfälligt hos de förskolor där flera etniciteter saknas, bland annat hos de andra två verksamheterna som vi besökte. Vi tänker att det är betydelsefullt att *alla* blir inkluderade och får likvärdig fokus. Därför borde inte etnicitet i sig ses som en olikhet, utan snarare att *varje* barn har olika egenskaper och förutsättningar för att utvecklas som individ.

I de andra två verksamheterna ligger fokusen genus och ålder istället för mångkultur upplever vi. Ingen av förskolorna som vi har besökt har barn med någon fysisk funktionsnedsättning, därför är inte någon av dessa verksamheter är tillgänglighetsanpassade. Verksamheterna verkar snarare vara fokuserade på de områden som pedagogerna själva har valt som viktiga

istället för att integrera alla områden. Det bör tilläggas att en anledning skulle kunna vara brist på resurser, men vi anser ändå att arbetet borde vara mer fördelat.

7.3 Olikheter och funktionsnedsättningar

Vi tror att variationsteorin kan vara en viktig teoridel i med arbetet med alla barns lika värde och olikhet. På så sätt kan variationsteorin hjälpa barnen lära sig att urskilja hävdar Wernberg (2005). För att kunna se likheter behöver de också se olikheter. Till exempel för att veta vad en hund är måste barnen uppleva olika sorters hundar annars tror de alla att hundar ser ut så. Vi menar att om ett barn aldrig har upplevt ett barn med funktionsnedsättning finns det risk för att detta barn anses som avvikande.

Haug (1998) påpekar att när det gäller särskilt stöd i skolan är respekt för individen en förutsättning. Oavsett vilken förmåga ett barn har kan det bidra till lärandeprocessen om att alla accepterar varandra. För att alla människor ska kunna fungera i samhället måste även alla barn fungera i en barngrupp, oavsett olikheter och svårigheter. Därför bör barn i behov av stöd inkluderas så att de kan påverka sin egen position. Syftet med inkludering är inte att de barn som avviker ska förändras och passas in i ramen för ”normalt”, istället ska skolan arbeta normkritiskt och ta vara på de olika variationer och behov som finns i en barngrupp. Vi tror att genom att inkludera alla barn i förskolan minskar risken för att detta skall hända men det kan vara svårt i praktiken. Haug (1998) menar att det inte bara går att flytta över barn från särskolor och in i förskolor, då kompetensen hos pedagogerna som finns i särskolan saknas i ”normalskolan”. Specialpedagogiken är nödvändig för hela skolan, inte bara för speciallärare.

Skolverket (2002) hävdar att barn som förekommer i särskolan har ökat och att det har förändrat synen på lärandet och utvecklingen. I den *vanliga* skolan kan det finnas risk att barn i behov av stöd kan få en svårare situation än andra barn. Därför menar Skolverket (2002) att barnen kan få det lättare i särskolan, då de får möjlighet att arbeta i sin egen takt. Dock menar vi att det kan bli problematiskt för det individuella barnets lärande, men även för gruppdynamiken. Alla barn behöver få lära sig utav de olikheter och funktionsnedsättningar som kan förekomma i en barngrupp. Om inkludering används kan barnen få en bekräftelse av att de är lika värdefulla istället för att bli exkluderade i exempelvis särskolan. Barns medvetenhet och kunskap är viktig att ta tillvara på, för att man skall få reda på vad de har för synsätt och värderingar av människor. Vi behöver arbeta med inkludering i förskolan och skolverksamheter för att barnen tidigt skall få utveckla den empatiska förmågan. Denna förmåga kan vara svår att utveckla om barnen inte får ta del av varandras olikheter.

I vår studie fokuserade vi extra på funktionsnedsättning och barn i behov av stöd. Däremot har vi inte nämnt eller riktat in oss på de begreppen i varken intervjuer eller observationer. Det finns en anledning till detta och det är att vi vill undvika att exkludera och särskilja dessa barn och komma bort från ”vi och dom”-tänket. Vi menar att det blir kränkande att i en intervju ställa frågan ”hur tycker du det är att arbeta med barn i behov av stöd?” och att enbart fokusera på detta. Genom att istället betona alla barns lika värde så anser vi att vi kunde ta reda på hur pedagoger och barn förhåller sig till det, men även om de har föreställningar om det som inte är ”normalt”. Våra förhoppningar var att vi skulle fått uppmärksamma fler paralleller till funktionsnedsättning i vårt resultat. Vi anser att pedagogerna därför har en brist på kunskap som gör att det blir svårare att inkludera barn med funktionsnedsättning i verksamheten.

7.4 Slutligen

Sammanfattningsvis vill vi lyfta fram att pedagoger generellt behöver reflektera över begreppet allas lika värde och vad det har för betydelse för dem. Samt även att utvärdera sig själva, sitt arbetslag, sin dokumentation och sin barngrupp för att utveckla det ytterligare. Vi anser också att de bör göra detta med begreppet olikheter och fundera på vem som blir inkluderad respektive exkluderad och om något barn blir särskilt utpekad. Vi hoppas att denna studie ska medföra ökad kunskap om barn i behov av stöd eller med funktionsnedsättning och att pedagoger ska se barnen utifrån vad de kan bidra med istället för vilka svårigheter de har.

8 Referenser

Styrdokument

- SFS 1993:387. *Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade*. Stockholm: Socialdepartementet. Hämtad från: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-1993387-om-stod-och-ser_sfs-1993-387/?bet=1993:387
- SFS 2008:567. *Diskrimineringslagen*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet. Hämtad från: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Diskrimineringslag-2008567_sfs-2008-567
- SFS 2010:800. *Skollagen*. Stockholm: Utbildningsdepartementet. Hämtad från: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800
- Sverige. Skolverket (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. ([Ny, rev. utg.]). : Skolverket.
- UNICEF Sverige (2009). *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: UNICEF Sverige.

Litteratur

- Ahlberg, A. (2001). *Lärande och delaktighet*. Lund: Studentlitteratur.
- Bjørndal, C.R.P. (2005). *Det värderande ögat: observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Björkman, L. (2010). En skola i frihet - med "misstagens" hjälp. I Bromseth, J. & Darj, F. (red.) *Normkritisk pedagogik: makt, lärande och strategier för förändring*. Uppsala: Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet.
- Bodén, L. (2011) Könneutralitet och kompensatorisk pedagogik. Dominerande föreställningar i förskolans jämställdhetsarbete. I Lenz Taguchi, H., Bodén, L. & Ohrlander, K. (red.) *En rosa pedagogik: jämställdhetspedagogiska utmaningar*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Bromseth, J. (2010). Förändringsstrategier och problemförståelser: från utbildning om den Andra till queer pedagogik. I Bromseth, J. & Darj, F. (red.) *Normkritisk pedagogik: makt, lärande och strategier för förändring*. Uppsala: Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet.
- Bromseth, J., & Darj, F. (2010). Inledning. I Bromseth, J. & Darj, F. (red.) *Normkritisk pedagogik: makt, lärande och strategier för förändring*. Uppsala: Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet.
- Börjesson, M. (1997). *Om skolbarns olikheter [Elektronisk resurs]: diskurser kring "särskilda behov" i skolan - med historiska jämförelsepunkter*. Stockholm: Statens skolverk.
- Dalen, M. (2007). *Intervju som metod*. (1. uppl.) Malmö: Gleerups utbildning.
- De los Reyes, P. & Martinsson, L. (2005). Olikheters paradigm och några följdfrågor. I De los Reyes, P. & Martinsson, L. (red.) *Olikhetens paradigm: intersektionella perspektiv på o(jäm)likhetsskapande*. Lund: Studentlitteratur.
- Dysthe, O. (2003). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.

- Edemo, G. (2010). Att bota en fördom eller undersöka en föreställning - om systembevarade och systemförändrade demokratiarbete. I Bromstedt, J. & Darj, I. (red.) *Normkritisk pedagogik: makt, lärande och strategier för förändring*. Uppsala: Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet.
- Eriksson Barajas, K., Forsberg, C. & Wengström, Y. (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap: vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar*. (1. utg.) Stockholm: Natur & Kultur.
- Förhammar, S (2004). ”Lytt, abnorm, invalid, handikappad, funktionshindrad”. I Förhammar, S & Nelson, C. M (red.) *Funktionshinder i ett historiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur
- Göransson, H.G, Slorach, M., Flemström, S & del Sante, N (2011). *Diskrimineringslagen*. (2., [uppdaterade] uppl.) Stockholm: Norstedts juridik.
- Heister Trygg, B. (2010). *TAKK: tecken som alternativ och kompletterande kommunikation*. (2., rev. uppl.) Malmö: Södra regionens kommunikationscentrum (SÖK).
- Haug, P. (1998). *Pedagogiskt dilemma specialundervisning*. Stockholm: Statens skolverk.
- Hundeide, K. (2003). Det intersubjektiva rummet. I Dysthe, O. *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Hjärne, E. & Säljö, R. (2008). *Att platsa i en skola för alla: elevhälsa och förhandling om normalitet i den svenska skolan*. (1. uppl.) Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Jakobsson, I. & Nilsson, I. (2011). *Specialpedagogik och funktionshinder*. Stockholm: Natur & kultur
- Jensen, E. (2011) Pedagogiskt ledarskap och samarbete i undervisningen. I Jensen, E. & Löw, O. (red.) *Pedagogiskt ledarskap: om att skapa goda relationer i klassrummet*. (1. uppl.) Malmö: Gleerups utbildning.
- Johansson, B. (2013) Forskning om barn - deltagande observationer. I Johansson, B och Karlsson, M (red.) *Att involvera barn i forskning och utveckling*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, E. (2005). *Möten för lärande [Elektronisk resurs] : pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan*. ([Ny utg.]). Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer Alla olika alla lika (2008). *O/like: ett metodmaterial mot fördomar och diskriminering*. Stockholm: Alla olika alla lika.
- Lunneblad, J. (2006). *Förskolan och mångfalden: en etnografisk studie på en förskola i ett multietniskt område*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2006. Göteborg.
- Lunneblad, J. (2009). *Den mångkulturella förskolan: motsägelser och möjligheter*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Lindblad, B. (2006). *Att vara förälder till barn med funktionsnedsättning: erfarenheter av stöd och av att vara professionell stödjare*. Diss. (sammanfattning) Umeå : Umeå universitet, 2006. Umeå.
- Martinsson, L. & Reimers, E. (2008). Inledning. I Martinsson, L. & Reimers, E. (red.) *Skola i normer*. Malmö: Gleerup.
- Mattsson, T. (2010). *Intersektionalitet i socialt arbete: teori, reflektion och praxis*. (1. uppl.) Malmö: Gleerup.
- McRuer, R. (2006). *Crip theory: cultural signs of queerness and disability*. New York: New York University Press.
- Myrdal, A. & Myrdal, G. (1935). *Kris i befolkningsfrågan*. (Folkuppl.) Stockholm: Bonnier.
- Nordenmark, L. & Rosén, M. (2010). *Lika värde, lika villkor?: arbete mot diskriminering i förskola och skola*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.

- Olsson, C.G. (2010). *Omsorg & kontroll [Elektronisk resurs] : en handikapphistorisk studie 1750-1930 : föreställningar och levnadsförhållanden*. Diss. Umeå : Umeå universitet, 2010. Umeå.
- Pramling Samuelsson, I. & Asplund Carlsson, M. (2003). *Det lekande lärande barnet: i en utvecklingspedagogisk teori*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Pramling Samuelsson, I. & Pramling, N. (2008). Att skapa betingelser för och att följa små barns lärande. I Pramling Samuelsson, I & Pramling, N. (red.). *Didaktiska studier från förskola och skola*. (1. uppl.) Malmö: Gleerups utbildning.
- Rosén, M. (2010). Likabehandlingslagstiftning och normkritisk potential - möjligheter och begränsningar. I Bromseth, J. & Darj, F. (red.) *Normkritisk pedagogik: makt, lärande och strategier för förändring*. Uppsala: Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet.
- Serrebo, S. (2003). Samspel - kommunikation - utveckling. I Bergquist, S. *Att möta barn i behov av särskilt stöd*. (5., [aktualiserade] uppl.) Stockholm: Liber.
- Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Svenning, B. (2011). *Vad berättas om mig? Barns rättigheter och möjligheter till inflytande i förskolans dokumentation*. Lund: Studentlitteratur.
- Sverige. Skolverket (2013). *Flera språk i förskolan: teori och praktik*. Stockholm: Skolverket.
- Sverige. Skolverket (2002). *I särskola eller i grundskola?: orsaken till variation beträffande integrering ...* Stockholm: Skolverket.
- Säljö, R. (2010). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. (2. uppl.) Stockholm: Norstedts.
- Säljö, R. (2011). L.S. Vygotskij - forskare, pedagog och visionär. I Forssell, A. (red.) *Boken om pedagogerna*. (6., [omarb.] uppl.) Stockholm: Liber.
- Säljö, R. (2012). Den lärande människan. I Lundgren, U.P., Säljö, R. & Liberg, C. (red.). *Lärande, skola, bildning: [grundbok för lärare]*. (2., [rev. och uppdaterade] utg.) Stockholm: Natur & kultur
- Tideman, M & Rosenqvist, J. (2004). Teoretisk förankring, syfte och metod. I Högskolan i Halmstad. Wigforssinstitutet för välfärdsforskning Malmö högskola *Den stora utmaningen: om att se olikhet som resurs i skolan: en studie om "elever i behov av särskilt stöd" och definitionen av normalitet och avvikelse i skolan*. Halmstad: [Wigforssinstitutet för välfärdsforskning], Högsk..
- Tillhagen, C. (1983). *Barnet i folktron: tillblivelse, födelse och fostran*. Stockholm: LT.
- Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. (4., [omarb.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Vaage, S. (2003). Perspektivtagning, rekonstruktion av erfarenheter och kreativa läroprocesser. I O.Dysthe (red.) *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Wernberg, A. (2005). Variationsteorin i praktiken. I Erixon, P., (red.) *Forskningsarbete pågår: Nationella forskarskolan i pedagogiskt arbete (NaPA)*. Umeå: Umeå universitet.
- Wiklund, C., Petrusson-Nahlin, I & Schönback, H. (2011). Språkande som vägvisare i förskolan. Pedagogers språkbruk - en genuspedagogisk fråga om hur vi gör skillnad genom vårt språkliga bemötande. I Lenz Taguchi, H., Bodén, L. & Ohrlander, K. (red.) *En rosa pedagogik: jämställdhetspedagogiska utmaningar*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Williams, P., Sheridan, S. & Pramling Samuelsson, I. (2000). *Barns samlärande [Elektronisk resurs] : en forskningsöversikt*. Stockholm: Statens skolverk.

Övriga källor

- Aspeflo, U. (2007). Vad är det för skillnad? Olika pedagogisk grundsyn leder till olika sätt att bemöta barn med autism. Hämtad 2014-04-01 från http://media.pedagogiskperspektiv.se/2010/09/artikel_5_vad_ar_det_for_skillnad.pdf
- Diskrimineringsombudsmannen. (u.å.). *Sök på DO.se*. Hämtad 2014-04-14, från <http://www.do.se/sv/sidhuvud/Sok-pa-do/?quicksearchquery=funktionsneds%C3%A4ttning>
- NE.se [Elektronisk resurs]. (2014). Malmö: Nationalencyklopedin.
- Gíslason, B. & Löwenborg, L. (u.å.). Stegen och StegVis. Hämtad 2014-05-19, från <http://www.gislasonlowenborg.com/StegVis.html>
- Göteborgskooperativet Independent Living, GIL. (u.å.). *Västtragik*. Hämtad 2014-05-07, från <http://www.gil.se/om-gil/socialpolitik/vasttragik>
- Rydström, J. (2009). Crip teori om sex och funktionsnedsättning. (Crip theory about sex and disability). *Framtider: Tema sexualitet*. 4, 21–24
- Svenska Akademiens ordlista. (u.å.). Hämtad 2014-04-01, från http://www.svenskaakademien.se/svenska_spraket/svenska_akademiens_ordlista/sao_l_pa_natet/ordlista
- Sverige. Socialstyrelsen World Health Organization (2003). *Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa: svensk version av International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Tallberg Broman, I. (2002). Likhet, olikhet och jämlikhet. *Förskoletidningen*, 28(5), 24-28.
- TT Nyhetsbyrå, inrikes. (2009, 12 december). Mio, 5, i rullstol fick lämna vagnen. *Dagens Nyheter*. Hämtad från: <http://www.dn.se/nyheter/sverige/mio-5-i-rullstol-fick-lamna-vagnen/>
- Wiklund, Dahl. E. (2013). Olika, men med lika värde. *Förskoletidningen*, 18(2), 3.
- World Health Organization (WHO). (2001). *International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)*. Hämtad 2014-06-05, från: http://www.who.int/classifications/icf/icf_more/en/

9 Bilagor

Bilaga 1

Intervjufrågor till förskollärare respektive barnskötare

- Vad har du för utbildning?
- Hur länge har du arbetat inom förskolans verksamhet?
- Hur länge har du arbetat på just denna förskola?
- Hur arbetar ni med er likabehandlingsplan i verksamheten?
- Vad innebär allas lika värde för dig om du fick beskriva detta?
- Anser du att den här typ av verksamhet du arbetar på/den här verksamheten förhåller sig till detta? Om ja, i sådana fall hur. Om nej, varför inte?
- Hur anser du man kan arbeta med allas lika värde i förskolan?
- Om du vore pedagog på en helt nystartad förskola, där du fick bestämma helt utan hinder hur skulle du då vilja arbeta med allas likas värde?
- Vad har begreppet olikheter för betydelse för dig?
- Anser du att olikheterna kan vara hinder respektive fördelar? Om ja, varför och/eller hur. Om nej, varför och/eller hur?
- Anser du att barnens olikheter kan påverka pedagogens planering, hur ni lägger upp verksamheten, planerar aktiviteter? Om ja, varför och/hur. Om nej, varför och/eller hur?
- Hur anser du att barnen ser på olikheter/alla likas värde?

Bilaga 2

Observationsplanering

Syfte: Vi vill undersöka hur pedagoger förhåller sig till alla barns lika värde och hur det kommer till uttryck i förskolans verksamhet.

Hur och vad skall vi observera? Observera hur pedagogerna samtalar om, synliggör, deras förhållningssätt till och arbetar tillsammans med barngruppen om alla barns lika värde (värdegrunden?).

Vilka situationer skall vi observera? Planerade aktiviteter i förskolan - det vill säga tambursituationer, måltidssituationer, aktiviteter, utevistelse, innevistelse etc.

Varför skall vi observera? För att synliggöra, undersöka och analysera hur pedagogerna arbetar och om och/eller hur intervjun stämmer överens med deras arbetssätt samt se hur barn interagerar med begreppet allas lika värde.

Vad är vår roll som observatörer? Vår roll som observatörer är att vi kommer vara deltagande observatörer. Med detta betyder att vi kommer vara deltagare, men vi kommer vara passiva.

Bilaga 3

Information om studien “Allas barn lika värde”

Hej!

Våra namn är Fredrika Blomberg och Lisa Jansdotter och vi läser till termin sex på förskolläraryrket på Göteborgs universitet.

Vi håller på med en kurs som heter Löxa1G - självständigt arbete för förskollärare och vårt ämne som vi skall skriva om handlar om *alla barns lika värde i förskolan*. Syftet med vårt arbete är att undersöka hur pedagoger förhåller sig till alla barns lika värde och hur kommer det till uttryck i förskolans verksamhet.

Utifrån vårt syfte och vårt ämne så skall vi göra en *empirisk studie* som kommer att baseras på intervjuer med er pedagoger och observationer av och i er verksamhet. Därför undrar vi om ni vill delta i vår empiriska studie.

Deltagandet hos er är *frivilligt* och ni som deltar i studien kommer att vara garanterade konfidentialitet. Er verksamhet som kommer att vara med i studien kommer inte nämnas vid namn eller kommer inte kunna urskiljas i verksamheten. Till dagen som arbetet har publiceras har ni rättigheter och materialet kommer behandlas av oss. Dessutom kan ni välja att avbryta deltagandet när som helst.

Ni är varmt välkomna att höra av er till oss om ni har frågor och/eller funderingar om vår studie. Vänligen kryssa i och skriv under med din underskrift nedan om deltagandet.

Med vänliga hälsningar

Fredrika Blomberg
Lisa Jansdotter

gusblofrfb@student.gu.se
lisajansdotter@pyttesyster.com

0707-507385
0709-9448704

- ... Jag deltar gärna i studien
... Jag deltar gärna inte i studien.

Underskrift:

Bilaga 4

Anhållan om tillstånd för att ert barn kan delta i en undersökning inom ramen för ett examensarbete på förskolläraryrket vid Göteborgs universitet

Vi är studenter som utbildar oss till lärare vid Göteborgs universitet. Vi skall nu skriva vårt examensarbete som motsvarar 10 veckors heltidsstudier och skall vara klart den 26 maj. Examensarbetets syfte är att undersöka hur pedagoger förhåller sig till alla barns lika värde och hur kommer det till uttryck i förskolans verksamhet.

De viktigaste frågorna vi behöver få svar på är på vilket sätt kan barngruppernas olikheter tas tillvara så alla kan få vara likartad förskola.

För att kunna besvara dessa frågor behöver vi samla in material genom intervju och observationer/elever i förskola och/eller genom att delta i samtal och eventuellt ta del av material från lärares utvecklingssamtal och material som handlar om ert barn.

På er förskola kommer undersökningen att genomföras under perioden från v.17 till t.o.m. vecka v.20

Vi vill med detta brev be er som vårdnadshavare om tillåtelse att ert barn deltar i den observation/intervju/annat som ingår i examensarbetet. Alla barn/elever kommer att garanteras konfidentialitet. De förskolor som finns med i undersökningen kommer inte att nämnas vid namn eller på annat sätt kunna vara möjliga att urskilja i undersökningen. I enlighet med de etiska regler som gäller är deltagandet helt frivilligt. Ert barn har rättigheten att intill den dag arbetet är publicerat, när som helst välja att avbryta deltagandet. Materialet behandlas strikt konfidentiellt och kommer inte att finnas tillgängligt för annan forskning eller bearbetning.

Vad vi behöver från er är att ni som barnets vårdnadshavare skriver under detta brev och så snart som möjligt skickar det med barnet tillbaka till förskolan så att ansvarig lärare kan samla in svaret vid tillfälle. Sätt således ett kryss i rutan nedan om ni ger ert tillstånd:

Som vårdnadshavare **ger jag tillstånd** att mitt barn deltar i undersökningen

Datum

.....
vårdnadshavares underskrift/er, barnets/elevens namn

Har ni ytterligare frågor ber vi er kontakta oss på nedanstående adresser eller telefonnummer:
Med vänliga hälsningar

Fredrika Blomberg
Lisa Jansdotter

0707507385
0709448707

gusblofrb@student.gu.se
lisajansdotter@pyttesyster.com